

WWF Polska

ul. Usypiskowa 11
02-386 Warszawa
Polska / Poland

Tel: +48 22 660 44 33
Fax: +48 22 660 44 32
www.wwf.pl

UWAGI FUNDACJI WWF POLSKA DO PLANU PRZECIWDZIAŁANIA SKUTKOM SUSZY

Spis treści

A. Wstęp	2
B. Uwagi ogólne.....	2
1. Uwaga dotycząca braku diagnozy stanu	2
2. Uwaga dotycząca wymogów RDW	10
C. Uwagi szczegółowe.....	10
I. Analiza możliwości powiększenia dyspozycyjnych zasobów wodnych	10
I.1. Uwaga dotycząca spójności z aPGW, w tym z aPWŚK.....	10
I.2 Uwaga dotycząca przeglądów pozwoleń wodnoprawnych	12
I.3. Uwaga dotycząca listy zlewni, dla których sporządzono bilans wodny na potrzeby PPSS.....	12
I.4. Uwaga dotycząca zaniżonej skali zagrożenia suszą	13
I.5. Uwaga dotycząca poprawy dyspozycyjności zasobów wodnych	14
I.6. Uwaga dotycząca marginalizacji innych form retencji poza zbiornikową	15
I.7. Uwaga dotycząca retencji glebowej.....	16
II. Propozycje budowy lub przebudowy urządzeń wodnych	18
II.1. Uwaga dotycząca listy inwestycji z załącznika nr 1	18
II.2. Uwaga dotycząca śródlądowych dróg wodnych	21
III. Przedstawienie propozycji niezbędnych zmian w zakresie korzystania z zasobów wodnych oraz zmian naturalnej i sztucznej retencji.....	21
III.1. Uwaga dotycząca zmian w zarządzaniu wodami w kontekście prac utrzymaniowych	21
III.2. Uwaga dotycząca poboru żwiru z rzek	22

A. WSTĘP

Plan przeciwdziałania skutkom suszy (PPSS) zgodnie z art. 184. Ust. 2. Ustawy Prawo wodne zawiera:

- „1) analizę możliwości powiększenia dyspozycyjnych zasobów wodnych;
- 2) propozycje budowy lub przebudowy urządzeń wodnych;
- 3) propozycje niezbędnych zmian w zakresie korzystania z zasobów wodnych oraz zmian naturalnej i sztucznej retencji;
- 4) katalog działań służących przeciwdziałaniu skutkom suszy.”

Poniżej przedstawiono uwagi do PPSS w podziale na dwie grupy. Pierwsza grupa – część B, to uwagi ogólne odnoszące się do całości dokumentu, natomiast w części C przedstawiono uwagi szczegółowe w odniesieniu do głównych zagadnień tematycznych wyszczególnionych w PPSS.

W strukturze **każdej z uwag** wskazano:

- **problem – wytłuszczonym drukiem**, a następnie
- Postulat - sugerowane rozwiązanie problemu
- Uzasadnienie – czyli tło omawianego zagadnienia.

B. UWAGI OGÓLNE

1. Uwaga dotycząca braku diagnozy stanu

Problem

W PPSS brakuje diagnozy uwarunkowań przyrodniczych, prawnych społecznych, finansowych problemu suszy, sprzyjających, ale również utrudniających podejmowanie nowoczesnych, skutecznych, przyjaznych środowiskowo i efektywnych finansowo działań z zakresu zapobiegania suszom i łagodzenia ich skutków.

Postulat

Uzupełnienie PPSS o rozdział/podrozdział „**Diagnoza**” zawierający między innymi omówienie następujących zagadnień warunkujących (wspierających lub utrudniających) podejmowanie nowoczesnych, skutecznych, przyjaznych środowiskowo i efektywnych finansowo:

a. Przyrodnicze uwarunkowania działań z zakresu zapobiegania suszom i łagodzenia ich skutków, w szczególności:

- ekosystemy, siedliska i gatunki wrażliwe na niedobór wody;
- możliwość osiągnięcia synergii pomiędzy celami z zakresu ochrony przyrody, zapewnienia dobrego stanu wód powierzchniowych i podziemnych a działaniami z zakresu zapobiegania suszom i powodziom;
- ocena oddziaływań (pozytywnych i negatywnych) na środowisko podstawowych działań z zakresu zapobiegania suszom;
- przyczyny, skala i koszty usuwania tam bobrów i związana z tym utrata naturalnej retencji.

b. Uwarunkowania prawne pod kątem wskazania obszarów problemowych, utrudniających zapobiegania suszom i łagodzeniu ich skutków, w tym:

- mankamenty ustawy Prawo wodne skutkujące pogłębianiem się problemu suszy;
- nielegalne pobory wody dla celów rolniczych i nawadniania zieleni przydomowej;
- prawne utrudnienia w realizacji działań na rzecz umożliwienia retencjonowania wody w systemach melioracyjnych.

c. Uwarunkowania społeczne działań na rzecz zapobiegania suszom, w tym:

- presja samorządów na budowę zbiorników wodnych rekreacyjnych budowane z puli środków publicznych pod nośnym społecznie hasłem ochrony przed powodzią lub suszą;
- presja rolników wywierana na instytucje zarządzające wodą w kierunku podejmowania działań osuszających zlewnię (regulacje rzek, prace utrzymaniowe skutkujące zwiększeniem efektu drenującego koryt cieków) i możliwe mechanizmy łagodzące presję.

Uzasadnienie

Poniżej sygnalizujemy wybrane zagadnienia, które powinny być szczegółowo omówione w diagnozie, a dalej uwzględnione w katalogu działań proponowanych w PPSS. Są to zagadnienia istotne z dwóch zasadniczych powodów. Dobrze wykonana diagnoza jest podstawą dobrze zaplanowanych, skutecznych działań. Przekrojowa diagnoza ma również istotny walor edukacyjny. W szczególności powinna zaadresować kwestę licznych mitów i nieporozumień jakie narosły wokół gospodarowania wodami, co między innymi skutkuje nadal bardzo silnie zakorzenioną wiarą w potrzebę rozwijania kosztownej, zwykle niepotrzebnej i silnie degradującej środowisko „szarej infrastruktury”, czyli w potrzebę realizacji inwestycji hydrotechnicznych.

Ad a. Przyrodnicze uwarunkowania działań z zakresu zapobiegania suszom i łagodzenia ich skutków

Zasadniczym mankamentem PPSS w jego obecnym brzmieniu jest silne zmarginalizowanie uwarunkowań przyrodniczych i przyjęcie a priori (czyli bez żadnego racjonalnego uzasadnienia) założenia, że ilość wody gromadzonej w zbiornikach retencyjnych w Polsce powinna wzrosnąć do poziomu zbliżonego do średniej europejskiej. Przyjęcie takiego założenia doprowadzi do bardzo silnego konfliktu PPSS ze środowiskowymi celami gospodarowania wodami oraz będzie prowadził do marnotrawienia środków publicznych na niepotrzebne inwestycje hydrotechniczne. W PPS powinna obowiązywać zasada (przypomniana przez jednego z prelegentów na spotkaniu konsultacyjnym PPSS), że najpierw należy zrealizować wszystkie zadania i inwestycje z zakresu odbudowywania naturalnej retencji, a zbiorniki retencyjne planować i realizować jedynie w ostateczności, wobec istnienia dobrze udokumentowanego nadrzędnego interesu publicznego i wobec braku alternatywnych, bardziej przyjaznych środowisku sposobów realizacji interesu publicznego. PPSS w diagnozie i w dalszych częściach dokumentu powinien poświęcić szczególną uwagę temu właśnie zagadnieniu.

Ad b. Uwarunkowania prawne pod kątem wskazania obszarów problemowych, utrudniających zapobiegania suszom i łagodzeniu ich skutków

- ***Mankamenty ustawy Prawo wodne skutkujące pogłębianiem się problemu suszy***

Problemem ogólnym ustawy Prawo wodne jest jednostronne postrzeganie celów utrzymania wód i anachroniczny katalog prac utrzymaniowych – obowiązkiem właściciela wód jest prowadzenie niemal wyłącznie takich prac utrzymaniowych, które skutkują przyspieszonym odpływem wód z cieków, w tym ze zlewni małych rzek i potoków w krajobrazie rolniczym i leśnym. Pozostaje to w sprzeczności z nowoczesnie rozumianym zarządzaniem ryzykiem powodziowym, ponieważ nie zatrzymane w zlewni i w małych ciekach wody często powiększają ryzyko powodziowe poniżej, na

ciekach głównych, nad którymi koncentruje się cenna infrastruktura. Niewłaściwie zdefiniowane prace utrzymaniowe zwiększają również ryzyko wystąpienia suszy i potęgują jej negatywne skutki, gdyż ograniczają naturalną retencję koryt i dolin rzecznych.

Prace utrzymaniowe przyspieszające odpływ wód z cieków prowadzone są na szeroką skalę. Szacunkowe oceny wskazują, że w latach 2010 – 2015 utrzymanie wód polegające na pogłębieniu koryt rzek i potoków objęło ok. 15 000 – 20 000 km bieżących cieków, głównie w obrębie naturalnych jednolitych części wód powierzchniowych.

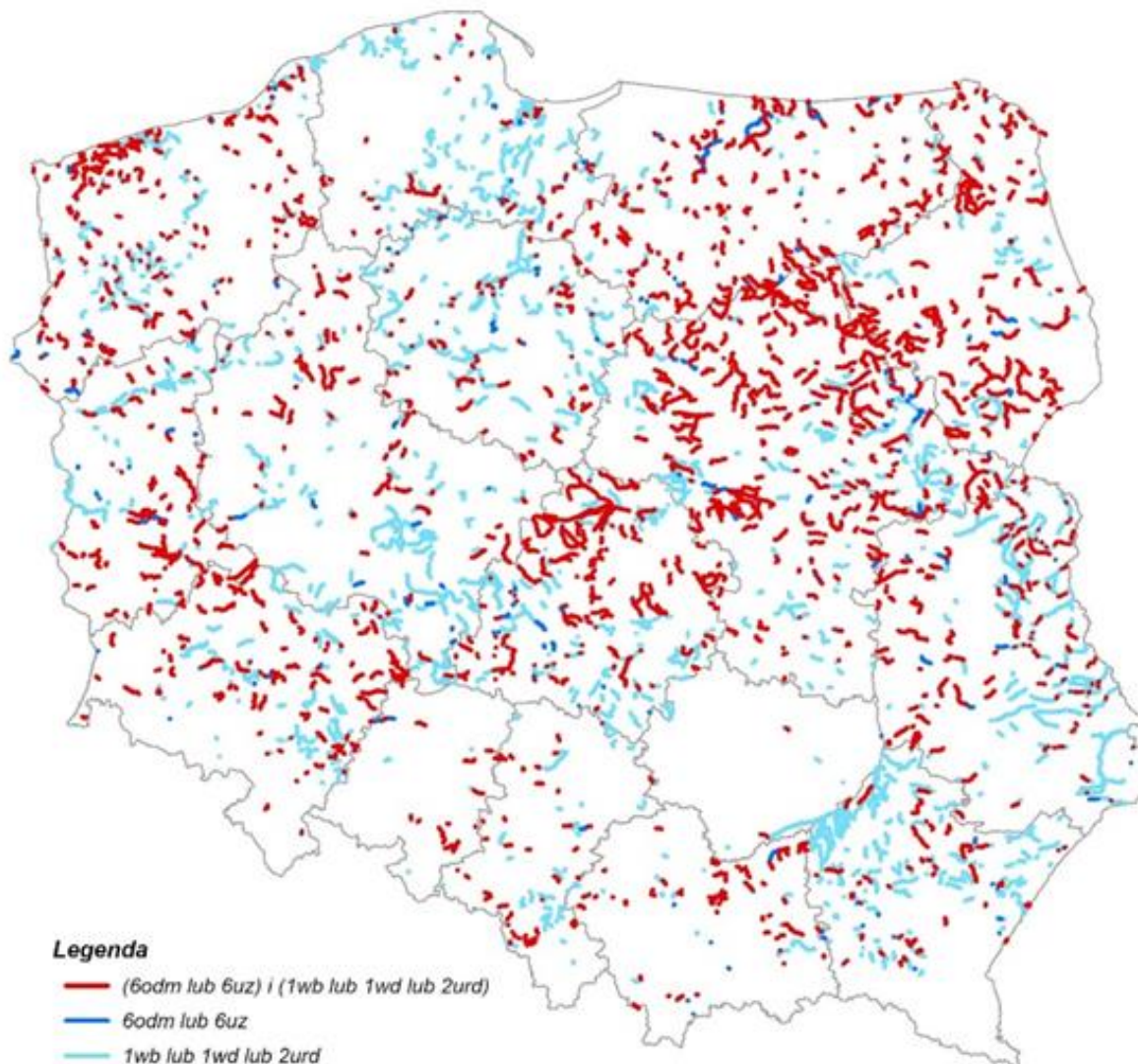
Z danych opartych na monitoringu przetargów zebranych przez Fundację WWF Polska wynika, że tylko w 2016 i 2017 roku prace trwale przyspieszające odpływ wód, a zatem zwiększające ryzyko suszy, wykonano łącznie na ok. 17 660 km bieżących cieków. Było to tak zwane odmulanie koryt cieków, formalnie zapisane w Prawie wodnym jako „udrażnianie śródlądowych wód powierzchniowych przez usuwanie zatorów utrudniających swobodny przepływ wód oraz usuwanie namułów i rumoszu”. W większości przypadków odmulanie było połączone z wykaszaniem roślinności z brzegów i/lub usuwaniem roślin z dna cieków. Na licznych niewielkich rzekach i potokach przeprowadzono również prace sezonowo przyspieszające odpływ wód: wykaszanie roślinności z brzegów i/lub usuwanie roślin z dna cieków. W przykładowych latach 2016 i 2017 wszelkie prace przyspieszające odpływ wód przeprowadzono w naszym kraju łącznie na aż ok. 29 600 km bieżących cieków. Ilustracje 1 – 3 przedstawiają rozmieszczenie rodzajów prac utrzymaniowych prace przyspieszające odpływ wód w roku 2016 i w 2017 oraz połączone dane z obu lat. Na ok. 3 250 km bieżących cieków odmulanie dwukrotnie, tzn. w obu latach.

Pomimo tak dużej skali prowadzenia prac utrzymaniowych zwiększających ryzyko wystąpienia suszy i potęgujących jej negatywne skutki, ustawa Prawo wodne nie nakazuje obowiązku dokumentowania takich prac. W związku z tym niemożliwa jest bieżąca ocena czy te prace, finansowane ze środków publicznych, były dobrze zaplanowane oraz jakim stopniu mogły się przyczynić się do powstania i pogłębienia problemu suszy rolniczej. W konsekwencji tego stanu rzeczy również dokumenty strategiczne, takie jak Plany Zarządzania Ryzykiem Powodziowym oraz obecnie opracowywany Plan przeciwdziałania skutkom suszy, pozbawione są precyzyjnej informacji o jednej z najważniejszych grup działań realizowanych przez właścicieli wód (obecnie głównie PGW Wody Polskie) o potencjalnie bardzo poważnych skutkach dla zwiększenia ryzyka powodzi i suszy.

Szczegółowe informacje na temat zasygnalizowanych wyżej mankamentów ustawy Prawo wodne zawiera załącznik nr 1 - Ekspertyza prawna „PRZEPISY USTAWY PRAWO WODNE SKUTKUJĄCE POGŁĘBIENIEM PROBLEMU SUSZY I POWODZI”. Wyciąg z opracowania „Propozycje zmian do ustawy z dn. 20 lipca 2017 r. Prawo wodne dotyczące przyrodniczych i ekonomicznych aspektów gospodarowania wodami płynącymi. Stan prawny: 23.11.2019 r.”

Prace utrzymaniowe 2016

Udrażnianie hydrauliczne koryt cieków poprzez modyfikację dna i usuwanie lub wykaszanie roślinności zielnej

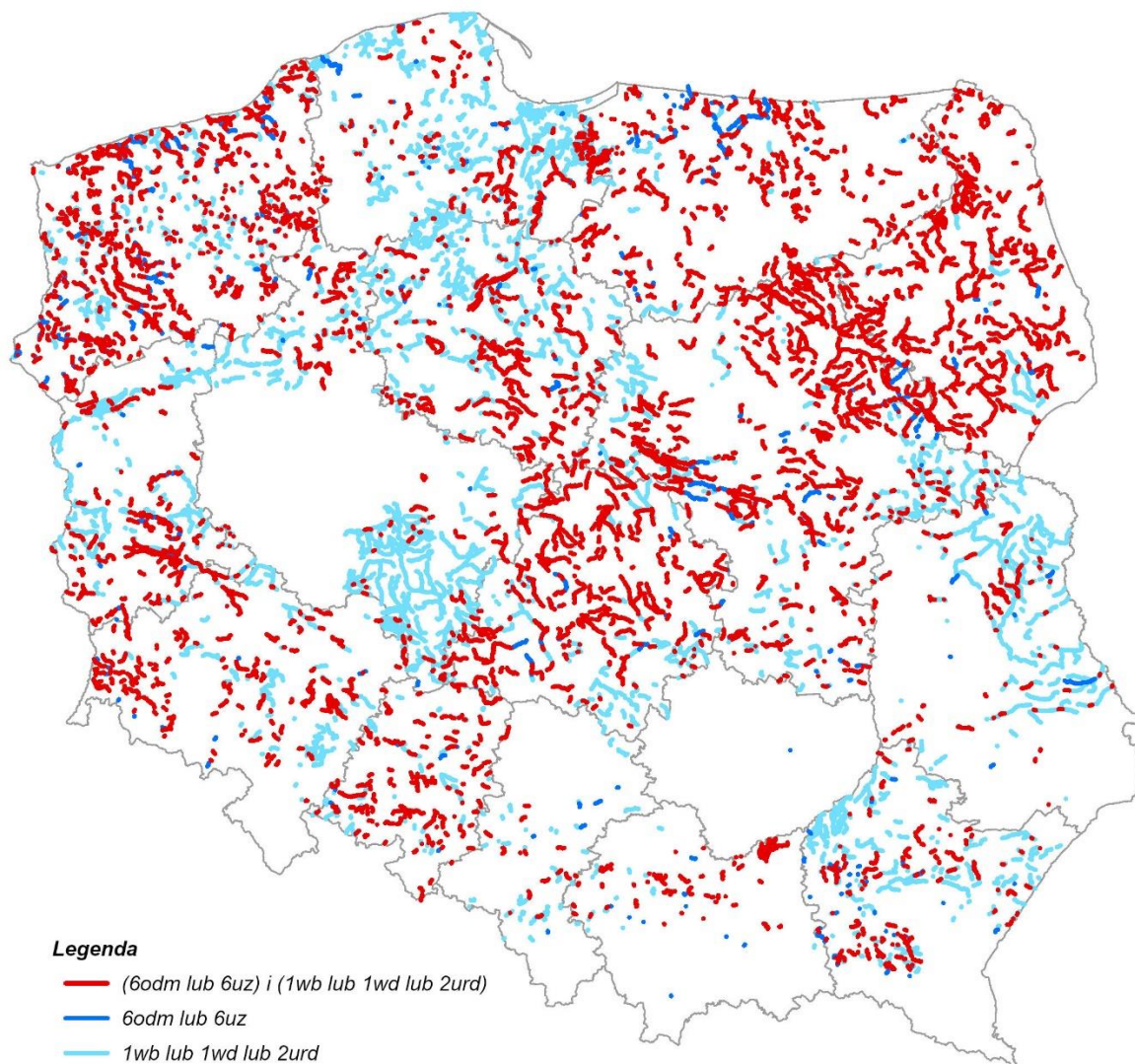

Ilustracja 1. Prace utrzymaniowe w roku 2016 trwale i czasowo przyspieszające odpływ wód z małych zlewni w krajobrazie rolniczym, negatywnie wpływające na stan ekosystemów wodnych oraz mogące skutkować pogłębieniem problemu suszy rolniczej. Mapa powstała w oparciu o monitorowanie ogłoszeń o przetargach na wykonanie prac utrzymaniowych na rzekach i potokach.

Legenda i dane ilościowe: linia czerwona - odcinki cieków na których jednocześnie wykonano „odmulanie” (usuwanie osadów dennych) i wykaszano lub usunięto roślinność zielną (wykaszanie brzegu, dna lub usuwanie roślinności z na innymi metodami) – łącznie 7 141 km biejących cieków; linia granatowa – odcinki cieków na których wykonano „odmulanie” lecz nie wykaszano roślinności – łącznie 700 km; linia błękitna - odcinki cieków na których wykaszano lub usunięto roślinność zielną, lecz nie odmulono koryta cieku - 7 351 km. Wszystkie rodzaje prac przyspieszających odpływ wód – 15 192 km.

Prace utrzymaniowe 2017

Udrażnianie hydrauliczne koryt cieków poprzez modyfikację dna i usuwanie lub wykaszanie roślinności zielnej

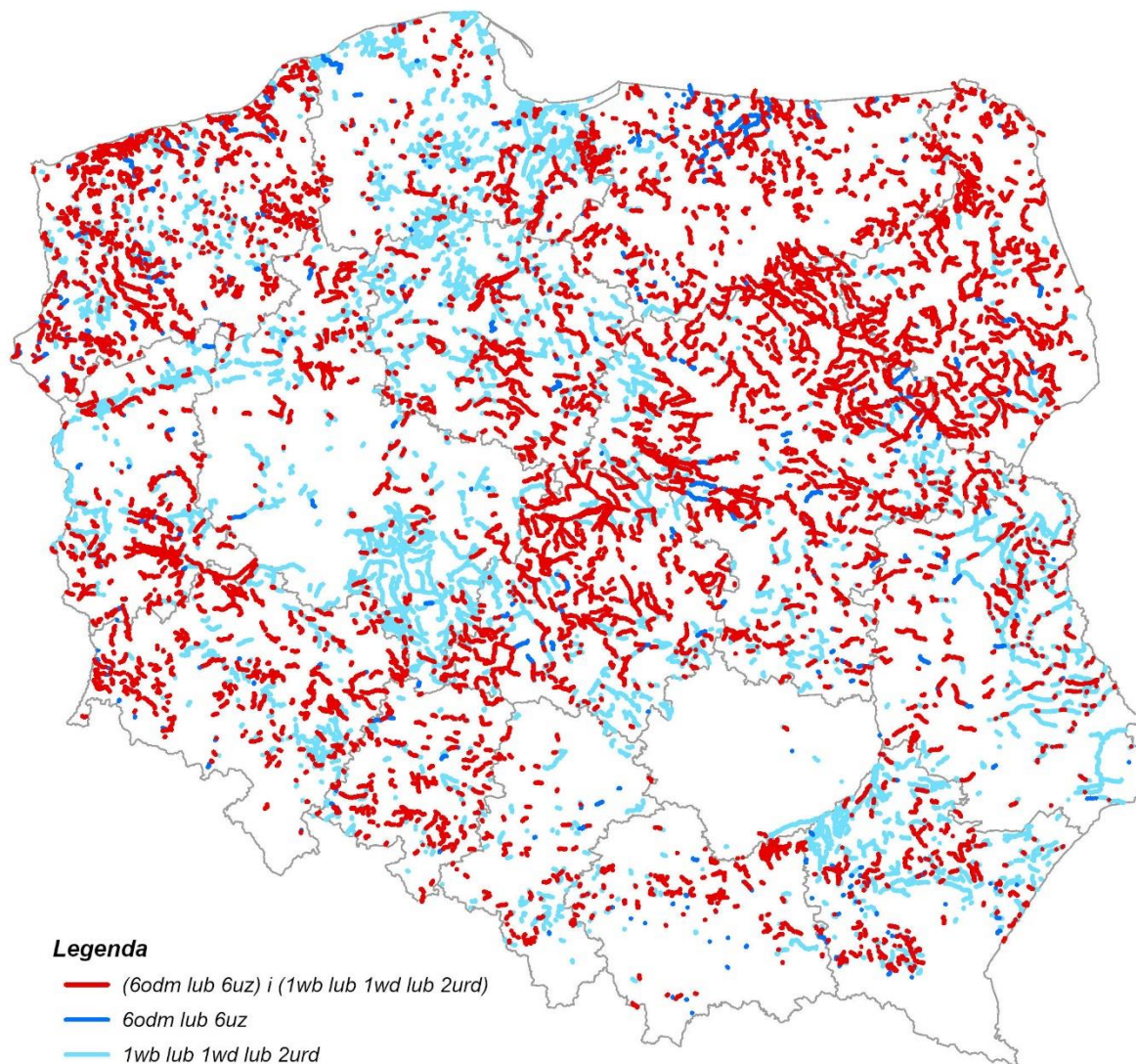

Ilustracja 2. Prace utrzymaniowe w roku 2017 trwale i czasowo przyspieszające odpływ wód z małych zlewni w krajobrazie rolniczym, negatywnie wpływające na stan ekosystemów wodnych oraz mogące skutkować pogłębieniem problemu suszy rolniczej. Mapa powstała w oparciu o monitorowanie ogłoszeń o przetargach na wykonanie prac utrzymaniowych na rzekach i potokach.

Legenda i dane ilościowe: linia czerwona - odcinki cieków na których jednocześnie wykonano „odmulenie” (usuwania osadów dennych) i wykaszono lub usunięto roślinność zielną (wykaszanie brzegu, dna lub usuwanie roślinności z na innymi metodami) – łącznie 11 688 km bieżących cieków; linia granatowa – odcinki cieków na których wykonano „odmulenie” lecz nie wykaszano roślinności – łącznie 1 385 km; linia błękitna - odcinki cieków na których wykaszono lub usunięto roślinność zielną, lecz nie odmulono koryta cieków – 9 859 km. Wszystkie rodzaje prac przyspieszających odpływ wód – 22 932 km.

Prace utrzymaniowe 2016–2017

Udrażnianie hydrauliczne koryt cieków poprzez modyfikację dna i usuwanie lub wykaszanie roślinności zielnej

Ilustracja 3. Prace utrzymaniowe w latach 2016 -2017 trwale i czasowo przyspieszające odpływ wód z małych zlewni w krajobrazie rolniczym, negatywnie wpływające na stan ekosystemów wodnych oraz mogące skutkować pogłębieniem problemu suszy rolniczej. Niektóre odcinki cieków przedstawione na mapie mogły być poddane pracom utrzymaniowym dwukrotnie (w obu latach). Mapa powstała w oparciu o monitorowanie ogłoszeń o przetargach na wykonanie prac utrzymaniowych na rzekach i potokach.

Legenda i dane ilościowe: linia czerwona - odcinki cieków na których jednocześnie wykonano „odmulenie” (usuwanie osadów dennych) i wykaszano lub usunięto roślinność zielną (wykaszanie brzegu, dna lub usuwanie roślinności z innymi metodami) – łącznie 16 048 km bieżących cieków; linia granatowa – odcinki cieków na których wykonano „odmulenie” lecz nie wykaszano roślinności – łącznie 1 610 km; linia błękitna - odcinki cieków na których wykaszano lub usunięto roślinność zielną, lecz nie odmulono koryta cieków – 11 937 km. Wszystkie rodzaje prac przyspieszających odpływ wód – 29 595 km.

• **Nielegalne pobory wody dla celów rolniczych i nawadniania zieleni przydomowej**

Nielegalne pobory wody dla celów rolniczych i nawadniania zieleni przydomowej są powszechnym zjawiskiem, lokalnie bardzo poważnie negatywnie wpływającym na zasoby wód. Nielegalne pobory występują głównie w regionach o intensywnej produkcji owoców i warzyw. Obejmują pobór wód powierzchniowych z nielegalnie podpiętrzonych rzek, co powoduje np. całkowite wysychanie koryta rzeki poniżej budowli piętrzącej. Jeszcze częściej występują nielegalne pobory wód podziemnych z głębszych poziomów wodonośnych na tyle intensywne, że ilość wody pobieranej do

nawodnień rolniczych jest porównywalna z zapotrzebowaniem na wodę powiatowego miasta. W efekcie lokalnie tworzą leje depresyjne. PPSS powinien szczegółowo opisać to zjawisko i przedstawić planowane mechanizmy rozwiązania tego problemu, łączące element abolicji (zachętę do ujawnienia nielegalnych studni) oraz element kontroli i opłat za korzystanie za wodę, zapobiegający rabunkowej eksploatacji zasobów wód.

- ***Prawne utrudnienia w realizacji działań na rzecz umożliwienia retencjonowania wody w systemach melioracyjnych.***

Obecnie nie ma żadnych skutecznych rozwiązań prawnych, które zapobiegałyby sytuacji, w której pojedynczy rolnik może zablokować budowę urządzeń zatrzymujących wodę na dysfunkcyjnym (jedynie odwadniającym) obiekcie melioracyjnym, leżącym na gruntach wielu właścicieli. Brak takich rozwiązań prawnych i generalna niewiedza rolników w zakresie retencjonowania wody może uniemożliwić realizację jednego z najważniejszych zadań PPSS.

Ad c. Uwarunkowania społeczne działań na rzecz zapobiegania suszom

- ***Presja samorządów na budowę zbiorników wodnych rekreacyjnych budowane z puli środków publicznych pod nośnym społecznie hasłem ochrony przed powodzią lub suszą***

Dziesięciolecia zaniedbywania prawa mieszkańców niewielkich miejscowości do godziwego odpoczynku latem nad wodą powodują, że pod presją lokalnych władz samorządowych budowa zbiorników rekreacyjnych („zalewów”) i ich finansowanie ze środków publicznych jest wciąż przemycane pod pretekstem ochrony przed powodzią lub zapobieganiu suszy. W świetle współczesnej wiedzy o gospodarowaniu wodami uwzględniającego potrzeby ochrony ekosystemów rzecznych i wobec podwyższonych standardów wypoczynku i rekreacji nad wodą, nie ma żadnego racjonalnego uzasadnienia dla budowy zbiorników rekreacyjnych na rzekach. Jeśli jednak taki zbiornik powstanie, woda w zbiorniku jest zwykle silnie zanieczyszczona, a korzystanie ze zbiorników wręcz niebezpieczne dla ludzi ze względu na skażenia bakteryjne i zakwity toksycznych sinic. Na dnie takich zbiorników bardzo szybko gromadzą się osady bogate w materię organiczną – muł o konsystencji i zapachu bardzo nieprzyjemnym dla tych, którzy próbują wykąpać się w zalewie.

Alternatywą wobec rekreacyjnego wykorzystania rzek i „zalewów” mogą być sezonowe, a dzięki temu tanie, parki wodne. Baseny w parkach wodnych zapewnią czystą wodę i bezpieczny odpoczynek bez konieczności degradowania ekosystemu rzeki budową urządzeń piętrzących wodę. Parki wodne w gminach wiejskich mogłyby powstać w ramach rządowego programu, zbliżonego do programu budowy boisk do piłki nożnej „orlików”), pod hasłem zaproponowanym przez jednego z samorządowców: „zamiast zbiorniki budujemy wodniki”.

- ***Presja rolników wywierana na instytucje zarządzające wodą w kierunku podejmowania działań osuszających zlewnię (regulacje rzek, prace utrzymaniowe skutkujące zwiększeniem efektu drenującego koryt cieków) i możliwe mechanizmy łagodzące presję.***

Praktyka wskazuje, że prace utrzymaniowe na rzekach i potokach przyspieszające odpływ wód ze zlewni rolniczych (np. „odmulanie” koryt cieków) wielokrotnie są odpowiedzią na roszczenia indywidualnych rolników. Dla usunięcia podtopień na niewielkich obszarach o wielkości znacznie poniżej 1 ha, pogłębiano wiele kilometrów koryt cieków. W efekcie drenujący wpływ koryta cieku mógł obejmować obszar dziesiątków, a nawet setek ha użytków zielonych, ze szkodą dla innych rolników.

Należy podkreślić, że dla odnawiania się zasobów wód podziemnych bardzo ważne są wszystkie elementy naturalnej retencji: **rzeki o naturalnych, meandrujących korytach, zalewane wiosną doliny rzek i inne tereny podmokłe, w tym okresowo zalewane lub podsiąkające łąki i pastwiska.** Dla regeneracji zasobów wód podziemnych bardzo duże znaczenie będzie miało również zatrzymywanie wody w sieciach rowów melioracyjnych wyposażonych w zastawki. Rolnicy mogą i powinni pełnić istotną rolę w rozwiązaniu problemu suszy poprzez udział w odtwarzaniu zasobów wód podziemnych – dla właściwie rozumianego dobra swojego i dobra ogółu społeczeństwa, a także przyrody. W umożliwieniu pełnienia tej funkcji rolnikom i w obniżeniu wywieranej przez rolników presji na wykonywanie nieracjonalnych prac utrzymaniowych na rzekach drenujących zlewnie mogłyby skutecznie pomóc tzw. pakiety retencyjne. Byłyby one elementem dopłat we Wspólnej Polityce Rolnej na lata 2021-2027. Celem pakietów retencyjnych jest **„wspieranie rolników, użytkowników terenów nadrzecznych i mokradłowych, w działaniach zmierzających do zatrzymania wody na zarządzanym przez nich terenie lub ograniczenia jej odpływu”**.

Dopłatami w obrębie pakietów retencyjnych objęte byłoby wykonanie w korytach rowów odwadniających progów o stałej koronie, np. w postaci ścianki szczelnej, grobli wykonanej z worków wypełnionych piaskiem lub uszczelnionych narzutów kamiennych. Na gruntach nieużytkowanych rolniczo nie prowadzono by żadnej konserwacji rowu, pozwalając na jego zarastanie i zamulenie. Na gruntach użytkowanych jako łąki i pastwiska dopuszczono by ograniczoną konserwację rowów.

Dopłatami objęte byłyby narażone na podtopienia użytki rolne oraz stawy bobrowe - powstałe wskutek budowy przez bobry tam podpiętrzających wodę w rowach czy potokach. W przypadku podtapianych łąk i pastwisk (przy założeniu, że podtopienie trwa średnio 2 miesiące w roku) dopłata za retencjonowaną na gruncie i w glebie wodę wynosiłaby ok. 170 zł/ha. Twórcy pomysłu tej dopłaty postulują również uwzględnienie strat w plonach, jakie ponosi użytkownik podtopionego terenu, dzięki czemu dopłata byłaby znacznie wyższa: ok. 730 zł/ha.

W przypadku „pakietu bobrowego” dopłata za staw bobrowy byłaby uzależniona od jego powierzchni. Przykładowo, za staw bobrowy o powierzchni 600 m² (20 m na 30 m) wynosiłaby ok. 700 zł/rok. Dzięki takiej dopłacie bóbr mógłby stać się mile widzianym sojusznikiem rolnika i w pewnym sensie wszedłby w skład inwentarza żywego gospodarstwa. Taka dopłata umożliwiłaby znaczące ograniczenie, lub nawet całkowite wyeliminowanie nieracjonalnego i kosztownego niszczenia retencji wód będącej wynikiem działalności bobrów. Należy podkreślić, że stawy bobrowe są pożądanym elementem naturalnej retencji. Natomiast sztuczne (budowane przez człowieka) zbiorniki retencyjne powstałe wyniku przegrodzenia rzeki i jej doliny budowlą piętrzącą wodę (zaporą, jazem, progiem wodnym, zaporą przeciwrumowiskową, itp.) mają bardzo silny negatywny wpływ na ekosystemy rzeczne. Pogarszają ekologiczny stan rzek, przerywając tzw. ciągłość ekologiczną rzek i są jedną z najważniejszych przyczyn wymierania gatunków zwierząt związanych z rzekami, szczególnie ryb.

Dopłatą natomiast mogłyby być objęte również mikrozbiorniki – sztuczne śródpolne oczka wodne i niewielkie sztuczne mokradła. Byłyby budowane niezależnie od cieków na obszarach, gdzie brakuje wód powierzchniowych i gdzie mogłyby być one cennymi ostojami przyrodniczymi, gdzie można przechwycić wody spływające bezproduktywnie ze stoków lub gdzie mogą one zatrzymać i unieszkodliwić zanieczyszczenia odpływające z pól, zwłaszcza związki azotu i fosforu przeżytniające wody rzek, jezior i Bałtyku.

Więcej informacji o propozycji pakietu retencyjnego zawiera publikacja: Stelenga J., Brzezińska L, Jobda M. (red.) 2016. „Rekomendacje zmian w programie rolnośrodowiskowym. Monografia. Wyd. IUNG-PIB, Puławy”. Zał. 2 zawiera fragment tej publikacji opisujący szczegółowo założenia pakietu retencyjnego.

2. Uwaga dotycząca wymogów RDW

Problem

Pominięcie w PPSS konieczności osiągnięcia dobrego stanu wód powierzchniowych będącego wymogiem Ramowej Dyrektywy Wodnej

Postulat

Omówienie w PPSS kwestii konieczności łączenia działań z zakresu zapobiegania suszom i łagodzenia ich skutków z celami środowiskowymi dla wód, w tym rzetelne przedstawienie zastrzeżeń, jakie budzi lista derogacji z art. 4.7 Ramowej Dyrektywy Wodnej zamieszczona w aPGW.

Uzasadnienie

Inwestycje zawarte w załączniku nr 1 w większości są inwestycjami znacząco oddziałyującymi na stan/potencjał ekologiczny jcwp objętych tymi zadaniami. Do takich inwestycji należy przede wszystkim budowa zbiorników wodnych, stopni wodnych i jazów na rzekach oraz regulacja wód. Inwestycje te mają wpływ na biologiczne, hydromorfologiczne i fizykochemiczne elementy jakości wód powierzchniowych. Zgodnie z RDW wszystkie jcwp muszą osiągnąć dobry stan (dobry stan ekologiczny i dobry stan chemiczny), a jedynie w wyjątkowych przypadkach można zastosować derogacje czyli odstępstwa od osiągnięcia celu środowiskowego. W przypadku nowych inwestycji będą to derogacje z art. 4.7 RDW. Założeniem strategicznego programu sygnowanego przez PGW Wody Polskie – instytucję odpowiedzialną za wdrażanie RDW – nie może zatem być realizacja kilkudziesięciu inwestycji mogących znacząco pogorszyć stan wód.

Aby inwestycje mogące pogorszyć stan ekologiczny wód mogły zostać zrealizowane muszą spełnić szereg przesłanek z art. 4.7 RDW, a jedną z nich jest brak wariantów alternatywnych. W ramach PPSS należałoby sklasyfikować główne typy inwestycji pod kątem ich oddziaływania na stan wód określając kategorie zagrożenia. W następnej kolejności należałoby ocenić warianty alternatywne osiągnięcia zakładanych celów analizując inne możliwości łagodzenia skutków suszy. W PPSS nie należało umieszczać inwestycji, które mogą nie przejść pomyślnie oceny wpływu na cele środowiskowe w rozumieniu art. 4.4 RDW (procedura przeprowadzana na etapie ooś).

Z drugiej strony, jeśli jakaś inwestycja z załącznika nr 1 przeszła już taką ocenę i uzyskała derogację z art. 4.7, co zostało uwzględnione w PGW, należy wziąć pod uwagę fakt, że lista derogacji z art. 4.7 zawarta w aPGW budzi szereg wątpliwości organizacji pozarządowych pod kątem weryfikacji przesłanek z art. 4.7 (ponad 90% inwestycji nie spełnia kryteriów upoważniających zastosowanie derogacji). Podobne zastrzeżenia odnośnie listy derogacji z art. 4.7 zawartej w aPGW zgłosiła Komisja Europejska w raporcie oceniającym aPGW.

C. UWAGI SZCZEGÓŁOWE

I. Analiza możliwości powiększenia dyspozycyjnych zasobów wodnych

I.1. Uwaga dotycząca spójności z aPGW, w tym z aPWŚK

Problem

PPSS nie zapewnia spójności zapisanych w nim działań z Planami gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy (aPGW) - z działaniami zawartymi w aktualizacji Programu wodno-środowiskowego kraju (aPWŚK).

Postulat

Należy zapewnić spójność PPSS z aPGW m.in. w zakresie działań wynikających z aPWŚK tj. wdrożenia do realizacji „Katalogu dobrych praktyk w zakresie robót hydrotechnicznych i prac utrzymaniowych” oraz innych grup działań. Krajowy program renaturyzacji wód powierzchniowych powinien zostać w całości uznany jako program wykonawczy – program działań dla PPSS.

Uzasadnienie

W analizie uwarunkowań prawnych wskazano, że działania zawarte w PPSS mają być spójne m.in. z działaniami zawartymi w Planach gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy (aPGW), a ściślej z działaniami zawartymi w aktualizacji Programu wodno-środowiskowego kraju (aPWŚK). Biorąc pod uwagę całą treść opracowania, a zwłaszcza załącznik nr 1 (lista inwestycji), w dokumencie nie wykazano zgodności z działaniami, których realizacja wynika z zapisów Programu wodno-środowiskowego kraju (aPWŚK), będącego integralną częścią aPGW. Dotyczy to kilku zagadnień:

- Prace utrzymaniowe. Jednym z zadań określonych w aPWŚK było opracowanie „Katalogu dobrych praktyk w zakresie robót hydrotechnicznych i prac utrzymaniowych”. Katalog został opracowany w kwietniu 2018r. Do tej pory nie ma jednak skutecznych narzędzi wdrożenia i monitorowania stosowania „Katalogu ...” w zakresie realizacji prac utrzymaniowych, z których zdecydowana większość jest nakierowana na ułatwienie/przyspieszenie spływu wód. List Prezesa PGW Wody Polskie do terenowych jednostek Wód Polskich ws. „Katalogu dobrych praktyk ...” jedynie zaleca, a nie nakazuje stosowanie Katalogu. W PPSS nie znalazły się żadne konkretne zapisy odnośnie wykorzystania Katalogu do ograniczenia negatywnego wpływu na środowisko, w tym na pogłębianie problemu suszy. Oznacza to nie tylko brak zgodności z PGW, ale też całkowite pominięcie ważnego problemu realizowanych przez Wody Polskie działań, które w bardzo dużym stopniu, jeśli nie największym, przyczyniają się do szybkiego odprowadzenia wody ze zlewni i są zaprzeczeniem idei rzeczywistego zapobiegania skutkom suszy. Można wręcz powiedzieć, że w PPSS brakuje rozdziału o zapobieganiu przyczynom suszy i w tymże rozdziale powinny się znaleźć właśnie konkretne działania regulujące i ograniczające prace utrzymaniowe.
- Renaturyzacja rzek. Analiza listy zaproponowanych do realizacji w PPSS inwestycji przy braku wskazania innych konkretnych działań rodzi pytanie, w jaki sposób zostanie zapewniona zgodność między PPSS a równolegle opracowywanym na zlecenie KZGW PGW Wody Polskie „Krajowym programem renaturalizacji wód powierzchniowych”? Obecny kształt PPSS wskazuje na brak tej zgodności i brak możliwości uzyskania tej zgodności bez gruntownych zmian w PPSS.
- Pozostałe działania. PPSS wykazuje również brak zgodności z takimi grupami działań zawartymi aPWŚK, takimi jak:
 - (a) ograniczenie odpływu biogenów z terenów rolniczych,
 - (b) zapewnienie ciągłości rzek i potoków poprzez udrożnienie obiektów stanowiących przeszkodę dla migracji ryb.

W pierwszym przypadku jest to związane z brakiem kompleksowego podejścia do kwestii zatrzymywania wody w obszarze zlewni, a także ze wspomnianym wyżej całkowitym pominięciem kwestii prac utrzymaniowych. W drugim przypadku jest to spowodowane umieszczeniem w PPSS nowych inwestycji w postaci jazów i stopni wodnych (w tym takich z

nowymi elektrowniami wodnymi), które nawet zaopatrzone w przepławkę będą stanowiły przegrodę migracyjną wzmacniającą negatywne oddziaływanie na środowisko już istniejących budowli piętrzących wodę

I.2 Uwaga dotycząca przeglądów pozwoleń wodnoprawnych

Problem

W PPSS nie podano istotnej informacji ile przeglądów pozwoleń wodnoprawnych zostało do tej pory wykonanych i w zlewniach jakich jcwp miało to miejsce, ani też w jaki sposób wyniki tych przeglądów zostały uwzględnione w PPSS.

Postulat

W PPSS powinna się znaleźć informacja ile przeglądów pozwoleń wodnoprawnych zostało do tej pory wykonanych i w zlewniach jakich jcwp miało to miejsce oraz w jaki sposób wyniki tych przeglądów zostały uwzględnione w PPSS.

Uzasadnienie

W analizie uwarunkowań prawnych tego działu tematycznego zwrócono też uwagę na pozwolenia wodnoprawne. Odniesiono się tutaj do możliwości cofnięcia pozwolenia wodnoprawnego w określonych przypadkach, m. in. kiedy zasoby wód podziemnych uległy zmniejszeniu w sposób naturalny lub nastąpiło zagrożenie osiągnięcia celów środowiskowych i jest to uzasadnione danymi z monitoringu wód oraz wynikami dodatkowego przeglądu pozwoleń wodnoprawnych. Należy podkreślić, że przegląd pozwoleń wodnoprawnych jest jednym z działań do realizacji w ramach wdrożenia aPWŚK. Jednakże w PPSS nie podano istotnej informacji ile przeglądów pozwoleń wodnoprawnych zostało do tej pory wykonanych i w zlewniach jakich jcwp miało to miejsce, ani też w jaki sposób wyniki tych przeglądów zostały uwzględnione w PPSS.

Przegląd pozwoleń wodnoprawnych jest bardzo ważnym narzędziem, ponieważ w praktyce może się okazać, że funkcjonowanie części urządzeń wodnych wymaga weryfikacji w zakresie ilości poboru wód (zachowania przepływów nienaruszalnych) lub piętrzenia wód w świetle nasilających się problemów z suszą.

I.3. Uwaga dotycząca listy zlewni, dla których sporządzono bilans wodny na potrzeby PPSS

Problem

W PPSS brak jest listy zlewni, dla których wykonano bilans wodny i/lub bilans wodnogospodarczy i na tej podstawie uwzględniono/zaplanowano wszystkie inwestycje i prace utrzymaniowe w danej zlewni.

Postulat.

PPSS należy uzupełnić o listę zlewni, dla których wykonano bilans wodny i/lub bilans wodnogospodarczy. Należy też przedstawić analizę na podstawie jakich obliczeń, w tym wspomnianych bilansów wodnych, wskazano do realizacji inwestycje zawarte w załączniku nr 1.

Uzasadnienie

W podrozdziale dotyczącym oceny stanu dyspozycyjnych zasobów wodnych wskazano, że zasoby dyspozycyjne „określają ilość wody, jaka może zostać pobrana z danego profilu przy

zachowaniu przepływu nienaruszalnego i bez pogarszania warunków zaopatrzenia w wodę pozostałych użytkowników w zlewni posiadających pozwolenia wodnoprawne. [...] Wielkości zasobów dyspozycyjnych wód powierzchniowych są zatem wynikiem analiz bilansowych, w ramach których porównaniu podlegają zasoby wodne z potrzebami wodnymi użytkowników i wymaganiami środowiska przyrodniczego”. W PPSS brak jest listy zlewni, dla których wykonano bilans wodny i/lub bilans wodnogospodarczy i na tej podstawie uwzględniono/zaplanowano wszystkie inwestycje i prace utrzymaniowe w danej zlewni.

Z naszego doświadczenia wynika bowiem, że **skumulowane plany inwestycyjne (w tym wydawanie pozwoleń wodnoprawnych na pobór wód i wprowadzanie ścieków do wód) w zlewniach małych i średnich rzek nie są najczęściej poprzedzane opracowaniem bilansu wodnego**. Wykonanie bilansu wodnego dla dużych jednostek przestrzennych nie stanowi rozwiązania problemu w przypadku suszy i małej retencji. Jest to związane z tym, że najbardziej skuteczne podejście w przeciwdziałaniu suszy to zatrzymywanie wody w jak największym stopniu w miejscu opadu i zapobieganie jej odpływowi w pierwszej kolejności z obszaru zlewni do najbliższych odbiorników, czyli małych rzek lub rowów melioracyjnych, a w dalszej kolejności – retencja dolinowa i korytowa zapobiegająca odpływowi do rzek wyższego rzędu.

I.4. Uwaga dotycząca zaniżonej skali zagrożenia suszą

Problem

Przytoczone w PPSS wartości i skale zagrożenia suszą wydają się być zaniżone, głównie w kontekście zmian klimatu, których tempo nasila się z roku na rok.

Postulat

Należy szczegółowo przeanalizować przytoczone w PPSS wartości dotyczące zasobów wodnych w kontekście różnych scenariuszy klimatycznych.

Uzasadnienie

W podrozdziale dotyczącym oceny stanu dyspozycyjnych zasobów wodnych można przeczytać, że „W czasie suszy hydrologicznej na 70,23% obszaru dorzeczy Polski zasoby nienaruszalne nie zostają wyeksploatowane co oznacza, że istnieje nadwyżka przepływu do dyspozycji dla użytkowników sektorowych i zabezpieczone są potrzeby ekosystemów wodnych i od wód zależnych. Niekorzystna sytuacja występuje na 23,59% obszaru dorzeczy Polski, gdzie w czasie suszy hydrologicznej zidentyfikowano brak możliwości zrealizowania potrzeb użytkowników, w tym także ekosystemowych, z czego 13,21% na obszarze dorzecza Wisły i kolejno na obszarach dorzeczy: Odry – 8,92%, Pregoty – 0,73%, Niemna – 0,46%, Dunaju – 0,12%, Łaby – 0,08% i Dniestru – 0,08%. Na pozostałym obszarze (6,18%) w czasie suszy hydrologicznej przepływ graniczny jest równy przepływowi nienaruszalnemu – nie ma nadwyżki przepływu do dyspozycji”. Naszym zdaniem takie zapisy zaniżają wagę problemu i to zarówno w kontekście innych danych zawartych w opracowaniu, jak i aktualnych prognoz klimatologicznych i danych hydrogeologicznych. W podrozdziale dotyczącym celów w zakresie powiększenia dyspozycyjnych zasobów wodnych zidentyfikowano obszary zagrożone suszą. W tym celu sporządzono mapy zagrożenia suszą dla różnych typów suszy – rolniczej, hydrologicznej i hydrogeologicznej wydzielając 4 klasy zagrożenia (niezagrożone, umiarkowanie zagrożone, bardzo zagrożone oraz ekstremalnie zagrożone). W cyklu rozwojowym suszy przyjmuje się, że te typy, wraz z pierwszym etapem, czyli suszą atmosferyczną, stanowią kolejne stadia rozwoju suszy, przy czym relacje

pomiędzy suszą hydrologiczną a hydrogeologiczną nie wykazują prostych zależności ze względu m.in. na budowę geologiczną danego obszaru i rodzaj zwierciadła wód podziemnych.

Mapa zagrożenia suszą rolniczą przedstawiona w PPSS wskazuje, że znaczna część obszaru Polski jest bardzo lub ekstremalnie zagrożona suszą (z tekstu wynika, że jest to 38% powierzchni kraju zajętej przez tereny rolne i leśne).

W przypadku suszy hydrologicznej wskazano, że na ok. 30% obszaru Polski susza ta stanowi zagrożenie w stopniu bardzo dużym i ekstremalnie dużym. Z mapy i tabel wynika jednak, że niezagrożone suszą hydrologiczną jest tylko ok. 1,5% obszaru dorzecza Wisły ok. 10% obszaru dorzecza Odry, natomiast większość obszaru dorzeczy mieści się w II klasie, czyli obszarach umiarkowanie zagrożonych. Dla takich obszarów już teraz należy podjąć zdecydowane działania prewencyjne, a zapis wspomniany w p. 1.4 o zabezpieczeniu wszystkich potrzeb użytkowników i ekosystemów wodnych na 70% powierzchni obszaru dorzeczy Polski nie koresponduje z analizą przedstawionych map.

W przypadku suszy hydrogeologicznej (będącej zwykle najgłębszym etapem suszy) obszary niezagrożone to blisko 70% obszaru dorzecza Wisły, blisko 65% obszaru dorzecza Odry i blisko 90% obszaru dorzecza Pregoty. W dokumencie wskazano również, że „ogólnie rezerwy zasobów wód podziemnych dostępnych do zagospodarowania są wysokie, nie są one jednak równomiernie rozmieszczone w obrębie poszczególnych obszarów dorzeczy”. Zgodnie z danymi PIG przedstawionymi w Komunikatach o bieżącej sytuacji hydrogeologicznej z okresu ostatnich dwóch lat, często notowano obniżenie poziomu wód podziemnych w porównaniu do poprzedniego analizowanego okresu (miesiąc lub kwartał) oraz stwierdzano zagrożenie niżówką hydrogeologiczną na znacznym obszarze kraju. Wobec powyższych danych oraz tego, że większość rzek w Polsce ma charakter drenujący, przytoczone w PPSS wartości i skale zagrożenia suszą wydają się być zaniżone, głównie w kontekście analiz zmian klimatu, których tempo nasila się z roku na rok. Należy podkreślić, że PPSS jako dokument strategiczny powinien odpowiadać na realne zagrożenia w bliższej i dalszej przyszłości.

I.5. Uwaga dotycząca poprawy dyspozycyjności zasobów wodnych

Problem

W PPSS zaniżono poziom potrzeb realizacji działań na rzecz poprawy dyspozycyjności zasobów wód powierzchniowych.

Postulat

Należy szczegółowo przeanalizować przytoczone w PPSS wartości dotyczące poziomów potrzeb realizacji działań na rzecz poprawy dyspozycyjności zasobów wód powierzchniowych w kontekście różnych scenariuszy klimatycznych

Uzasadnienie

W kontekście informacji przytoczonych w p. 1.4, zaniżone wydają się również poziom potrzeb realizacji działań na rzecz poprawy dyspozycyjności zasobów wód powierzchniowych. Wysoki poziom potrzeb w zakresie realizacji działań na rzecz poprawy zasobów dyspozycyjnych wód powierzchniowych stwierdzono na ok. 19% powierzchni Polski, a najwyższy poziom tylko na ok. 2% powierzchni kraju. Niski poziom potrzeb w zakresie realizacji działań na rzecz poprawy zasobów dyspozycyjnych wód powierzchniowych stwierdzono aż na ok. 73% powierzchni kraju. Brak jest jednak interpretacji tych danych, a zwłaszcza informacji, czy oznacza to, że w obliczu

aktualnej sytuacji meteorologicznej w Polsce i prognozowanych zmian klimatycznych, nie ma konieczności wprowadzenia żadnych działań zapobiegających i łagodzących te zmiany na ¼ powierzchni kraju.

I.6. Uwaga dotycząca marginalizacji innych form retencji poza zbiornikową

Problem

W PPSS marginalnie potraktowano różne formy retencji innej niż techniczna retencja zbiornikowa:

- **nie zaproponowano szeregu działań ograniczających negatywny wpływ prac hydrotechnicznych, a przede wszystkich utrzymaniowych na obszary podmokłe na terenach rolniczych i zalesionych;**
- **nie przedstawiono danych ilościowych dotyczących retencji dolinowej i z zastosowaniem polderów;**
- **powierzchniowo potraktowano działania z zakresu zwiększenia retencjonowania wody w systemach rowów melioracyjnych i w glebach – kluczowe dla zapewnienia trwałości zasobów wód powierzchniowych i podziemnych.**

Postulat

W PPSS powinny się znaleźć szczegółowe analizy, dotyczące innych niż techniczna retencja zbiornikowa form retencji, oparte na danych ilościowych wraz z przypisaniem konkretnych zadań do realizacji.

Uzasadnienie

W podrozdziale zawierającym opis możliwości powiększenia dyspozycyjnych zasobów wodnych opisano różne formy retencji: zbiornikową, dolinową, retencję jezior i stawów, rybnych, obszarów wodno-błotnych, leśną, rolniczą a także tę możliwą do wprowadzenia na terenach przemysłowych. W ogólnym opisie na początku wskazano, że różne rozwiązania w zakresie retencji „*opierają się na odbudowie utraconych zdolności retencyjnych dorzecza oraz zachowaniu istniejących jeszcze naturalnych możliwości zatrzymywania wody przez doliny i koryta rzeczne*”. Niestety idea wyrażona w tym zdaniu nie przekłada się na konkretne zapisy PPSS, a zwłaszcza na listę proponowanych do realizacji inwestycji.

W PPSS nie zaproponowano szeregu działań ograniczających negatywny wpływ prac hydrotechnicznych, a przede wszystkich utrzymaniowych, na obszary wodno-błotne. W odniesieniu do retencji zbiornikowej w dokumencie wskazano, że pojemność użytkowa istniejących zbiorników ok. 3,6 mld m³, a docelowo na obszarze Polski (uwzględniając warunki topograficzne, gęstość zaludnienia i stopień zagospodarowania kraju) możliwe jest osiągnięcie retencji zbiornikowej na poziomie na około **8,4 mld m³**). W odniesieniu do obszarów wodno-błotnych w PPSS napisano: „*Szacuje się, że w złożach torfu w Polsce jest zmagazynowanych 35 mld m³ wody, z czego tylko średnio ok. 480 mln m³ (niecałe 1,4%) bierze udział w ciągu roku w czynnym jej obiegu. Jest to woda, która powierzchniowo lub wgłębnie odpływa z torfowiska lub z niego wyparowuje. Oprócz torfowisk, również mokradła innych rodzajów stale lub okresowo retencjonują wodę w złożach utworów hydrogenicznym bądź na powierzchni terenu i przeciwdziałają nadmiernemu szczyptywaniu jej podziemnych oraz powierzchniowych zasobów. Ich możliwości w tym zakresie wynikają głównie z warunków dopływu i odpływu wody. Im większy jest*

powierzchniowy udział mokradł (a więc i różnego rodzaju obniżeń terenu) na określonym obszarze, tym większe są jego zdolności retencyjne. Dużym zagrożeniem dla obszarów wodno-błotnych jest obecnie ich odwodnienie. Wszelkiego rodzaju odwodnienia siedlisk hydrogenicznych przyczyniają się do naruszenia naturalnych stosunków wodnych, co powoduje niekorzystne zmiany w reżimie hydrologicznym. Zjawisko zanikania mokradł bardzo negatywnie odbija się na gospodarce wodnej całych regionów i ich bilansie wodnym, dlatego ochrona i odtwarzanie terenów mokradłowych może być jedną z możliwości powiększania zasobów dyspozycyjnych”.

Należy tu zwrócić uwagę na porównanie maksymalnej retencji zbiornikowej i zasobów, które oferują obszary wodno-błotne. **Z powyższego zestawienia nie wyciągnięto w PPSS żadnych konkretnych wniosków w postaci zaproponowania szeregu działań ograniczających negatywny wpływ prac hydrotechnicznych, a przede wszystkich utrzymaniowych na obszary podmokłe oraz nie zaproponowano w tym zakresie kompleksowych rozwiązań systemowych.**

Przy opisie retencji dolinowej nie przedstawiono żadnych danych ilościowych na ten temat (dane dla różnych rodzajów dolin w zależności od sposobu zagospodarowania doliny), a także możliwości realizacji działań dla zwiększenia retencji dolinowej. Nie przedstawiono tu również danych dotyczących polderów.

Przy okazji retencji leśnej wspomniano o zwiększaniu lesistości, natomiast nie wspomniano o zapobieganiu prowadzenia prac utrzymaniowych i regulacyjnych na rzekach przepływających przez tereny leśne oraz o wszelkich działaniach zapobiegających odwadniania lasu – zachowanie i odtwarzanie obszarów podmokłych w lasach.

W odniesieniu do retencji na obszarach rolniczych PPSS wspomina: *„Podstawowym zadaniem systemów melioracyjnych jest odprowadzenie nadmiaru wiosennych wód roztopowych i z deszczy nawalnych oraz funkcja magazynowania oraz nawadniania. Optymalne działania melioracyjne powinny oprócz stwarzania dobrych warunków dla produkcji rolnej, uwzględniać potrzebę zachowania walorów przyrodniczych i ochronę zasobów wodnych w krajobrazie rolniczym. Melioracje wodne powinny być ukierunkowane na regulację stosunków wodnych i zwiększenie ogólnych zasobów wody przez gromadzenia zapasów oraz zwiększenia retencji wodnej gleb i podglebia”.* Niestety ten opis jest mocno rozbieżny z rzeczywistością, a PPSS nie proponuje konkretnych działań aby zapobiec lub ograniczyć odwodnienia spowodowane przez systemy melioracyjne. W katalogu działań znalazły się tylko ogólne wytyczne dla przyszłych realizacji, ale brakuje w tym zakresie wytypowania konkretnych zadań (wzorem załącznika nr 1) wraz z harmonogramem ich realizacji oraz wytycznymi dla monitoringu. Ponownie należy w tym miejscu wskazać brak działań ograniczających i regulujących prace utrzymaniowe pod kątem ich wpływu nie tylko na ekosystem rzeki, ale na ciągłe przyspieszanie odpływu wody z rzeki. W odniesieniu do funkcjonowania systemów melioracji należałoby przeprowadzić analizę kosztów i korzyści pod kątem ochrony zasobów wodnych w świetle prognozowanych zmian klimatu.

I.7. Uwaga dotycząca retencji glebowej

Problem

Zmarginalizowanie w PPS potrzeby retencji glebowej poprzez brak ilościowej oceny możliwości zretencjonowania wody w systemach rowów melioracyjnych oraz brak ilościowej oceny możliwości zwiększenia retencji w glebie.

Postulat

Wykonanie na potrzeby PPSS analizy możliwości zwiększenia retencji w glebie, w tym analizy funkcjonowania systemów melioracyjnych pod kątem ich obecnego stanu, pełnionej funkcji oraz propozycji działań w zakresie zwiększenia ich funkcji retencyjnej. Analiza powinna być oparta o dane ilościowe, a propozycja działań powinna zawierać konkretne projekty na wzór załącznika nr 1.

Uzasadnienie:

Jak wspomniano wcześniej, w PPSS zwrócono szczególną uwagę na retencję zbiornikową – lista zadań w załączniku nr 1 obejmuje głównie budowę zbiorników, jazów, a nawet regulacje rzek. Stanowczo za mało uwagi poświęcono natomiast zagadnieniom retencji glebowej. Katalog działań zawiera co prawda następujące działania:

- zwiększenie ilości i czasu retencji wód na gruntach rolnych,
- wykorzystanie wód z systemów drenarskich do nawożenia i nawadniania upraw polowych,
- budowa oraz przebudowa urządzeń melioracyjnych,

jednak zastosowano do nich bardzo ogólne podejście i tak naprawdę czy, kiedy i w jakim stopniu zostaną one wprowadzone. Nie przypisano tu też żadnych kryteriów, wskaźników ilościowych, sposobów wdrażania, harmonogramu oraz monitoringu efektów. Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że takie ogólne, otwarte zapisy lub tzw. dobre praktyki pozostają często w przestrzeni nieformalnej i nie skutkują podjęciem działań z nich wynikających.

Retencja glebowa już od dawna była wskazywana jako bardzo istotna zarówno w kontekście hydrologicznym (mała retencja) jak i rolniczym (optymalizacja dostępności wody dla roślin jako czynnik zwiększania plonów). Zagadnienie to w kontekście PPSS można rozpatrywać w dwojaki sposób.

Pierwszy sposób to retencja glebowa wynikająca z magazynowania wody w strefie nienasyconej profilu glebowego. Wielkość tej retencji zależy od rodzaju gleby, jej struktury, a także od zawartości materii organicznej. **Zwiększenie ilości materii organicznej w glebie o 1% skutkuje wzrostem retencyjności w warstwie ornej (30 cm) o 10 mm, czyli 100m³ na hektar¹. Szacuje się, że zwiększenie retencji glebowej o 20 mm na połowie arealu gruntów rolnych to w skali kraju ok. 2 mld m³ zretencjonowanej wody.²** Warto w tym miejscu przypomnieć, że PPSS zakłada 8,4 mld m³ jako maksymalną retencję zbiornikową po realizacji wielu bardzo kosztownych i bardzo ingerujących w środowisko inwestycji.

Kolejnym przykładem znaczenia retencji glebowej są analizy dotyczące zwiększenia retencji w zlewni górnej Narwi.³ Na obszarze o powierzchni ok. 3000 km² przeanalizowano możliwości zwiększenia retencji zlewni poprzez różne formy retencji:

- podpiętrzenie wody w rzekach,
- podpiętrzenie wody w kanałach,
- regulowanie odpływu z dolinowych systemów melioracyjnych,
- regulowanie wody z systemów drenarskich,

¹ Ryszkowski L., Kędziora A.: Mała retencja wody w krajobrazie rolniczym (w:) Gospodarka Wodna nr 3/1997

² Mioduszewski W.: Mała retencja a ochrona zasobów wodnych (w:) Gospodarka Wodna nr 3/1997.

³ Mioduszewski W.: Odbudowa retencji małych zlewni rzecznych elementem ochrony przed powodzią i suszą (w:) Gospodarka Wodna nr 11/2002

- małe zbiorniki wodne o pojemności mniejszej od 1 mln m³
- retencję glebową.

W tym zestawieniu największe **maksymalne wartości wykazała retencja glebowa (51,4 mln m³) a najniższe – podpiętrzenie wody w rzekach (3,1 mln m³) oraz podpiętrzenie wody w kanałach (0,3 mln m³). Natomiast regulowanie odpływu z dolinowych systemów melioracyjnych wykazało zwiększenie retencji o 43, 4 mln m³.**

Drugi sposób retencjonowania wody w glebie jest związany z retencją rowów melioracyjnych. Obecnie sieć melioracyjna jest w większości nastawiona na odprowadzanie wody z danego obszaru. Przyczyniają się do tego skutecznie prace utrzymaniowe na rzekach i kanałach stanowiących odbiorniki wód z sieci melioracyjnej. Retencja w tym przypadku nie polega tylko na bezpośrednim gromadzeniu wody w rowach, ale również na podwyższaniu poziomu wód gruntowych. Szacuje się, że pojemność rowów melioracyjnych wynosi w Polsce ok. 0,5 mld m³, co stanowi ok. 4% średniego odpływu rzeczno-ziemnego z terenu kraju. Badania dla konkretnych zlewni wskazują, że retencjonowanie wody w rowach melioracyjnych w dolinach rzek poprzez opóźnienie odpływu wód zwiększa o ok. 20% zasoby wodne dostępne dla roślin.⁴

Jedne z najnowszych analiz⁵ również wskazują na bardzo duże możliwości retencyjne systemu melioracji. Szacuje się, że na obszarze zlewni Odry możliwa teoretyczna objętość wody w systemach melioracyjnych wynosi 165 mln m³ (w zależności od przyjętego scenariusza wynosi od 36 do 373 mln m³).

II. Propozycje budowy lub przebudowy urządzeń wodnych

II.1. Uwaga dotycząca listy inwestycji z załącznika nr 1

Problem

W PPSS przedstawiono listę inwestycji nakierowanych na zwiększenie retencji zbiornikowej. Zaproponowano również szereg inwestycji polegających na budowie stopni wodnych, jazów a także regulacji rzek, która już zupełnie nie ma nic wspólnego z retencją wód. Większość to inwestycje o silnym negatywnym oddziaływaniu na stan ekologiczny wód skutkującym pogorszeniem stanu wód, co jest sprzeczne z wymogami Ramowej Dyrektywy Wodnej (RDW). Wskazanie odstępstwa z art. 4.7 RDW jako rozwiązania tego problemu dla większości inwestycji z załącznika nr 1 stanowi błędną interpretację zasad stosowania derogacji.

Ponadto umieszczono na liście zadań inwestycje, które mogą nie przejść pozytywnie procedury oceny oddziaływania na środowisko, w tym oceny wpływu na jcwp oraz weryfikacji przesłanek z art. 4.7 RDW. Retencja zbiornikowa powinna być brana pod uwagę dopiero w momencie, kiedy inne metody retencji (głównie retencja nietechniczna) nie będą mogły być zastosowane, co powinny wykazać odpowiednie analizy wraz z analizą wariantową.

Postulat

⁴ Jw.

⁵ Grygoruk, M., Osuch, P., Trandziuk, P., 2018. Opis kluczowych obszarów dla poprawy retencji wody w polskiej części zlewni rzeki Odry. Analiza potencjalnej retencji wody w systemach melioracyjnych i jej potencjalna rola w łagodzeniu niskich przepływów zimowych Odry. Raport. Niemiecka Liga na rzecz Przyrody i Środowiska. 93 pp.

Należy zweryfikować listę inwestycji przedstawioną w załączniku nr 1 w oparciu o ocenę rzeczywistego wpływu na ograniczenie skutków suszy. Wszystkie inwestycje, które nie służą retencji powinny zostać usunięte, a retencja zbiornikowa powinna być potraktowana jako ostateczny wariant realizacji przy braku innych wariantów alternatywnych. Każde z przedsięwzięć zatem przed umieszczeniem na liście powinno zostać ocenione zgodnie z przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko oraz ustawy Prawo wodne. Powinno zostać także ocenione, osobno oraz łącznie z przedsięwzięciami powiązanymi z nim terytorialnie i funkcjonalnie, w zakresie ograniczenia skutków suszy w ramach analizy wariantowej opracowanej dla przedmiotowego planu.

Uzasadnienie

W zakresie budowy lub przebudowy urządzeń wodnych zaproponowano w większości bardzo inwazyjne działania na rzekach, które, biorąc pod uwagę skumulowane skutki dla środowiska, nie mają w dłuższej perspektywie nic wspólnego ze skutecznym i kompleksowym łagodzeniem skutków suszy. Wręcz przeciwnie, większość z tych inwestycji przyczyni się do pogłębienia skutków suszy.

Zbiorniki zaporowe pogłębiają problem suszy na długim odcinku rzeki poniżej zapory, czego najlepszymi przykładami są zbiornik Siemianówka na Narwi, Sulejowski na Pilicy i Jeziorsko na Warcie. Zbiorniki zaporowe nie są w stanie zapewnić dostatecznej ilości wody dla nawodnień rolniczych. Stwarzają również zagrożenie dla zdrowia ludzi tworząc idealne warunki do zakwitów toksycznych sinic, co zdarza się i będzie się zdarzać coraz częściej wraz z postępowaniem zmiany klimatycznych. Problem ten jest już szczególnie widoczny na obecnie istniejących zbiornikach, np. w zbiorniku zaporowym Siemianówka.

Za główną przyczynę efektu cieplarnianego uważa się nadmierną emisję CO₂ i CH₄. Istnieją mocne dowody, że zbiorniki zaporowe, mogą odgrywać nieproporcjonalną do swej wielkości rolę w globalnej dynamice gazów szklarniowych. Metan jest uważany za jeden z najbardziej aktywnych gazów cieplarnianych, którego wzrost stężenia w atmosferze jest obecnie około dwudziestokrotnie szybszy niż innych gazów cieplarnianych o znaczeniu globalnym.⁶ Zachodzące w zbiornikach zaporowych procesy rozkładu materii organicznej są źródłem emisji dwóch głównych gazów szklarniowych: metanu i dwutlenku węgla. Gazy te nie tylko w dużych ilościach w formie lotnej opuszczają czaszę zbiorników na skutek parowania, ale również są uwalniane do atmosfery w postaci rozpuszczonej w trakcie pracy na turbinach i przelewach zapory. Oszacowano, że ok. 7% gazów cieplarnianych emitowanych ze źródeł antropogenicznych stanowią gazy węglowe emitowane ze zbiorników zaporowych.⁷ Ostatnie badania pokazują, że funkcjonowanie elektrowni wodnej na tamie powoduje emisję prawie 4-krotnie większej ilości gazów cieplarnianych niż przy wyprodukowaniu takiej samej ilości energii z ropy naftowej.⁸ Nie oznacza to oczywiście, że korzystanie z paliw kopalnych jest dobrą alternatywą dla hydroelektrowni, wskazuje jedynie, że hydroelektrownie nie są tak ekologicznymi źródłami energii, i to pod wieloma względami, jak się

⁶ Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), 2001. Climate Change: Synthesis Report 2001. Cambridge University Press, 396.

⁷ Gruca – Rokosz R., 2012. Zbiorniki zaporowe jako źródło emisji gazów cieplarnianych. Inżynieria Ochrony Środowiska, t. 15, nr 1, 51-65

⁸ Gibson L., Wilman E.N., Laurence W.F. 2017. How green is green energy? Trends in ecology and evolution 32(12)

powszechnie uważa. Naukowcy szacują, że zbiorniki przy hydroelektrowniach na całym świecie emitują rocznie do atmosfery 48-82 mln ton dwutlenku węgla i 3-14 mln ton metanu.⁹

Według badań nad polskimi zbiornikami zaporowymi z 2009¹⁰ najwyższe tempo ebulicji (czyli uwalniania bąbli gazowych w płytkich warstwach zbiorników zaporowych) metanu zachodzi w zbiorniku Włocławek i zbiorniku Siemianówka, które są niezwykle zasobne w materię organiczną - powstałą na skutek zalania roślin doliny rzecznej wodą oraz zahamowania transportu rzecznej materii poprzez postawienie tamy.

W tekście PPSS wskazano, że: *„Niektóre działania inwestycyjne, z zakresu budowy lub przebudowy urządzeń wodnych, mogą wpływać na możliwość osiągnięcia celów środowiskowych w jednolitych częściach wód. Ustawa Prawo wodne, art. 66. pkt 1, dopuszcza możliwość nieosiągnięcia dobrego stanu ekologicznego lub dobrego potencjału ekologicznego oraz niezapobieżenia pogorszeniu stanu ekologicznego lub potencjału ekologicznego, jeżeli jest ono skutkiem nowych zmian właściwości fizycznych jednolitych części wód powierzchniowych. Tego rodzaju inwestycje stanowią element planów gospodarowania wodami i ich kolejnych aktualizacji (art. 318 pkt. 22 ustawy Prawo wodne) i aby mogły być realizowane muszą spełniać wszystkie warunki, o których mowa w art. 68 ustawy Prawo wodne, wraz z uzasadnieniem. W trakcie trwania cyklu planistycznego zamierzenia inwestycyjne jednostek administrujących wodami analizowane mogą być pod kątem wpływu na jcwp poprzez ocenę wodnoprawną. Procedura, związana z oceną wodnoprawną, została uregulowana przepisami Rozdziału 5 ustawy Prawo wodne”.*

Właściwie wszystkie działania inwestycyjne z zakresu budowy lub przebudowy urządzeń wodnych wpływają w mniejszym lub większym stopniu na możliwość osiągnięcia celów środowiskowych. Po drugie przytoczona tu derogacja z art. 4.7 RDW ma stanowić co do zasady wyjątek od reguły, a nie być podstawowym warunkiem realizacji każdego z zadań wskazanych w PPSS. Takie podejście do tematu jest zupełnym zaprzeczeniem idei RDW i nie może leżeć u podstaw żadnego dokumentu strategicznego przygotowywanego przez PGW Wody Polskie, czyli instytucję odpowiedzialną za wdrażanie RDW oraz zobowiązaną do jej przestrzegania. Po trzecie, nawet przy założeniu wdrożenia procedury derogacji z art. 4.7 RDW, to jedną z przesłanek jest brak wariantów alternatywnych. Przytoczone w załączniku nr 1 inwestycje służące, zdaniem Wód Polskich, ograniczeniu skutków suszy, powinny zatem przejść analizę wariantową również w kontekście celu PPSS.

Większość inwestycji z załącznika nr 1 PPSS jest sprzeczna z dużą ilością działań wymienionych w „Katalogu działań służących przeciwdziałaniu skutkom suszy, a realizacja inwestycji będzie niwelowała pozytywne skutki innych działań z Katalogu.

Inwestycje hydrotechniczne z załącznika nr 1 polegające na zabudowie hydrotechnicznej rzek i ich regulacji będą długofalowo przyczyniały się, jak wspomniano wcześniej, do pogłębienia problemu suszy. W praktyce może dojść do sytuacji, w której w jednej zlewni będzie realizowany projekt związany np. z ograniczeniem odpływu wód z rowów melioracyjnych, a jednocześnie ciek główny w zlewni będzie podlegał regulacji, co doprowadzi do szybszego odpływu wód z danej zlewni.

⁹ J.w.

¹⁰ Trojanowska A., Kurasiewicz M., Pleśniak Ł., Jędrysek M.O. 2009. Emission of methane from sediments of selected polish dam reservoirs. Teka Kom. Ochr. Kszt. Środ. Przyr. – OL PAN, 2009, 6, 368–373.

II.2. Uwaga dotycząca śródlądowych dróg wodnych

Problem

Umieszczenie w Metodycy PPSS analiz dotyczących możliwości zapewnienia wody dla śródlądowych dróg wodnych w czasie trwania suszy.

Postulat

Analiza planu działań dotyczącego zapewnienia funkcji żeglugowych na drogach wodnych w przypadku wystąpienia suszy nie powinna być brana pod uwagę w PPSS. Powinna zostać wprowadzona również priorytetyzacja działań w zakresie retencji, a żegluga powinna się znaleźć na końcu listy priorytetów w okresach suszy.

Uzasadnienie

Rozważania na temat zachowania warunków żeglowności w stanie sytuacji kryzysowej jaką jest susza są same w sobie sprzeczne z ideą PPSS. Nastawianie się na budowanie infrastruktury hydrotechnicznej mającej zapewnić warunki żeglugowe również w okresach suszy będzie sprzeczne z wszystkimi działaniami mającymi doprowadzić do wzrostu retencji w zlewni według modelu: „w pierwszej kolejności zatrzymujemy wodę tam, gdzie spadnie” - retencja glebowa, krajobrazowa, leśna, obszarów wodno-błotnych, dolinowa i korytowa (rzeki nieżeglowne).

Konieczność zapewnienia głębokości tranzytowej dróg wodnych będzie wymagała niejako „ściągnięcia” wody ze zlewni do rzeki stanowiącej drogę wodną pod pozorem np. retencji zbiornikowej, a w konsekwencji szybkiego odprowadzenia wody do morza.

Taki sposób postrzegania problemu dróg wodnych może stanowić w przyszłości konflikt pomiędzy potrzebami poszczególnych użytkowników wód. W związku z coraz bardziej nasilającym się okresem suszy, żegluga powinna w ogóle zostać odsunięta na dalszy plan, ponieważ zakres prac koniecznych do przekształcenia rzek w drogi wodne, będzie generował oddziaływania pogłębiające znacząco problem suszy.

III. Przedstawienie propozycji niezbędnych zmian w zakresie korzystania z zasobów wodnych oraz zmian naturalnej i sztucznej retencji

III.1. Uwaga dotycząca zmian w zarządzaniu wodami w kontekście prac utrzymaniowych

Problem

Brak w PPSS konkretnych propozycji zmian w zarządzaniu wodami ograniczających negatywny wpływ prac utrzymaniowych na zapobieganie suszom i łagodzenie ich skutków.

Postulat

W PPSS należy wprowadzić konkretne propozycje zadań w zakresie minimalizacji oddziaływania prac utrzymaniowych na pogłębianie się problemu suszy na wzór zadań z załącznika nr 1

Uzasadnienie

Wśród potrzeb w zakresie korzystania z zasobów wodnych wymieniono m.in.: bezpośrednie zmiany w zakresie zarządzania wodami, w tym utrzymania wód. Jednakże w PPSS te zagadnienia są jedynie zasygnalizowane i nie idą za nimi propozycje konkretnych działań wraz ze skutecznym systemem ich wdrożenia i monitorowania.

III.2. Uwaga dotycząca poboru żwiru z rzek

Problem

Brak uwzględnienia problemu nielegalnego i legalnego poboru żwiru w kontekście negatywnego wpływu na erozję denną koryt rzek i potoków wyżynnych i górskich; drenujący efekt niepotrzebnych zapór przeciwrumowiskowych

Postulat

PPSS powinien zostać uzupełniony o analizę problemu poboru żwiru z rzek oraz funkcjonowania zapór przeciwrumowiskowych.

Uzasadnienie

Nielegalny i legalny pobór żwiru do celów budowlanych z koryt rzek i potoków wyżynnych i górskich na bardzo silny wpływ na erozję denną koryt, a w konsekwencji na zwiększenie efektu drenującego koryt w okresie suszy. Problem ten dodatkowo wzmocniony poprzez destrukcyjne dla ekosystemów rzecznych i dla retencji korytowej oddziaływanie zapór przeciwrumowiskowych, pobudowanych przed dziesiątkami lat w czasach, gdy nie przywiązywano wagi do środowiskowych aspektów gospodarowania wodami ani do kwestii przeciwdziałania suszy. PPSS powinien opisać ten problem i zaproponować rozwiązania.

Załączniki

1. Przepisy ustawy Prawo wodne skutkujące pogłębieniem problemu suszy i powodzi. Wyciąg z opracowania „Propozycje zmian do ustawy z dn. 20 lipca 2017 r. Prawo wodne dotyczące przyrodniczych i ekonomicznych aspektów gospodarowania wodami płynącymi. Stan prawny: 23.11.2019 r.” Fundacja WWF Polska, 2019.
2. Grygoruk M. 2016. Pakiet Retencyjny. [W:] Stalenga J, Brzezińska K., Jobda M. (red.) 2016. Rekomendacje zmian w programie rolnośrodowiskowym. Monografia. Wyd. IUNG-PIB, Puławy, s. 19–30.

UWAGI FUNDACJI WWF POLSKA DO ZAŁĄCZNIKA NR 1 PLANU PRZECIWDZIAŁANIA SKUTKOM SUSZY

Nr uwagi	Uwaga	Uzasadnienie
1	Usunąć z załącznika 1 inwestycje nr. 59, 60, 61	Przedsięwzięcia są realizowane w ramach "Założeń do planów rozwoju śródlądowych dróg wodnych w Polsce na lata 2016-2020 z perspektywą do 2030 r." względem których nie przeprowadzono strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, co jest niezgodne z dyrektywą SEA i z prawem polskim (ustawą ooś).
2	Usunąć z załącznika 1 inwestycje nr. 12, 17, 18, 19, 54, 56	Realizacja ww. przedsięwzięć doprowadzi do bardzo silnego konfliktu PPSS ze środowiskowymi celami gospodarowania wodami oraz będzie prowadziła do marnotrawienia środków publicznych i uniemożliwi osiągnięcie co najmniej dobrego stanu/potencjału ekologicznego wymaganego przez RDW oraz jest sprzeczna z działaniem 20 z załącznika 2 PPSS „Realizacja przedsięwzięć zmierzających do zwiększenia lub odtwarzania naturalnej retencji” oraz jest sprzeczne z opisem działania nr 17 z załącznika 2 PPSS względem zapisu „Działanie powinno dotyczyć wyłącznie obszarów, na których nie jest możliwe zastosowanie działań korzystniejszych z punktu widzenia środowiska”
3	Usunąć z załącznika 1 inwestycje nr. 67	Inwestycja poniżej zbiornika w związku z erozją denną będzie miała negatywny wpływ na poziom wód gruntowych. Inwestycja jest sprzeczna z prawem polskim i wspólnotowym. Jak napisano w uzasadnieniu decyzji RDOŚ w Bydgoszczy nr WOO.4233.1.2015.KŚ.65 oraz w odwołaniach 7 organizacji społecznych od decyzji Nr 124/2017, budowa stopnia wodnego na dolnej Wiśle w Siarzewie zagraża osiągnięciu celów środowiskowych kilku jednolitych części wód powierzchniowych oraz integralności i przedmiotom ochrony kilkunastu obszarów Natura 2000 w dorzeczu Wisły. Zezwolenie na realizację przedsięwzięcia stanowi naruszenie dyrektyw 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 roku w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory, 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa i 2000/60/WE z dnia 23 października 2000 r. ustanawiającej ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej, a także ustaw o ochronie przyrody i Prawo wodne.

UWAGI FUNDACJI WWF POLSKA DO ZAŁĄCZNIKA NR 2 PLANU PRZECIWDZIAŁANIA SKUTKOM SUSZY

Nr uwagi	Dotyczy	Uwaga	Uzasadnienie
1	pkt 3. Zwiększenie ilości i czasu retencji wód na gruntach rolnych.	W kolumnie Opis działania dodać: Promowanie i wspieranie zastępowania upraw rolnych terenami zielonymi stale zadarnionymi (łąki, pastwiska) na terenach bezpośrednio przylegających do cieków oraz wspieranie tworzenia stref buforowych wzdłuż cieków.	Działanie przyczyni się do zwiększenia retencji glebowej oraz spowolni odpływ wody ze zlewni. Szczegółowe uzasadnienie znajduje się w pliku Uwagi WWF do PPSS.pdf przesłanym przez Fundację WWF Polska na adres mailowy ppss@konsultacjesusza.pl
2	pkt 3. Zwiększenie ilości i czasu retencji wód na gruntach rolnych.	W kolumnie Opis działania dodać: Przywracanie łączności funkcjonalnej koryta i doliny rzecznej umożliwiającej gromadzenie wody w glebie oraz na użytkach wzdłuż cieków.	Działanie przyczyni się do zwiększenia retencji glebowej oraz spowolni odpływ wody ze zlewni. Szczegółowe uzasadnienie znajduje się w pliku Uwagi WWF do PPSS.pdf przesłanym przez Fundację WWF Polska na adres mailowy ppss@konsultacjesusza.pl
3	pkt 3. Zwiększenie ilości i czasu retencji wód na gruntach rolnych.	W kolumnie Opis działania dodać: Ograniczenie prac związanych z usuwaniem tam bobrowych	Działanie przyczyni zwiększenia retencji realizowanej poprzez stawy bobrowe i będzie miało wymierne korzyści w aspekcie zmniejszania skutków suszy. Szczegółowe uzasadnienie znajduje się w pliku Uwagi WWF do PPSS.pdf przesłanym przez Fundację WWF Polska na adres mailowy ppss@konsultacjesusza.pl
4	pkt 3. Zwiększenie ilości i czasu retencji wód na gruntach rolnych.	W kolumnie Opis działania dodać: Za priorytet dla utrzymania wód uznać konieczność zwiększania retencji i spowolnienia spływu wody, m.in. poprzez maksymalne zaniechanie wykonywania niektórych prac utrzymaniowych (Ustawa Prawo wodne, art 227 pkt 3, ppkt 1,2,3,5,6,7,8 ust. prawo wodne, a prace w ramach ppkt 4 prowadzić w odniesieniu do budowli i przeszkód antropogenicznych.	Prace utrzymaniowe realizowane na ok. 10-15 tysiącach km. cieków rocznie przyczyniają się w sposób widoczny do przyspieszenia odpływu wody ze zlewni, są ważnym czynnikiem wpływającym na powstanie zjawiska suszy oraz zwiększają negatywne skutki suszy. Szczegółowe uzasadnienie znajduje się w pliku Uwagi WWF do PPSS.pdf przesłanym przez Fundację WWF Polska na adres mailowy ppss@konsultacjesusza.pl
5	pkt 3. Zwiększenie ilości i czasu retencji wód na gruntach rolnych.	W kolumnie Opis działania dodać: Dla gruntów położonych w bezpośredniej bliskości rzeki za nadrzędną względem funkcji produkcyjnej uznać funkcję czasowego gromadzenia i retencjonowania wody.	Uznanie, że nadrzędną funkcją gruntów nadrzecznych jest retencjonowanie wody zmniejszy lokalną presję na wykonywanie prac utrzymaniowych i zwiększy retencję krajobrazową. Szczegółowe uzasadnienie znajduje się w pliku

			Uwagi WWF do PPSS.pdf przesłanym przez Fundację WWF Polska na adres mailowy ppss@konsultacjesusza.pl
6	pkt 6. Budowa oraz przebudowa urządzeń melioracyjnych	W kolumnie Opis zmienić zapis: <i>Działanie polega na budowie nowych urządzeń melioracji wodnych nawadniająco-odwadniających lub przebudowie istniejących urządzeń melioracyjnych z funkcji odwadniających na nawadniająco-odwadniające</i> . na: Działanie polega na trwałym usuwaniu urządzeń melioracyjnych na terenach mokradłowych (m.in. odwodnionych torfowiskach), na budowie nowych urządzeń melioracji wodnych nawadniająco-odwadniających lub przebudowie istniejących urządzeń melioracyjnych z funkcji odwadniających na nawadniająco-odwadniające	Trwałe usunięcie urządzeń melioracyjnych odwadniających z obszarów mokradłowych, pozwoli wydatnie zwiększyć retencjonowaną wodę bez ponoszenia corocznych kosztów utrzymania budowli i urządzeń wodnych, jest zatem działaniem najbardziej uzasadnionym ekonomicznie. Szczegółowe uzasadnienie znajduje się w pliku Uwagi WWF do PPSS.pdf przesłanym przez Fundację WWF Polska na adres mailowy ppss@konsultacjesusza.pl
7	pkt 7. Przegląd pozwoleń wodnoprawnych na obszarach bilansowych o ograniczonych zasobach dyspozycyjnych.	W kolumnie Opis zmienić zapis: <i>Działanie obejmuje przeprowadzenie przeglądu pozwoleń wodnoprawnych na pobór wód powierzchniowych lub wód podziemnych oraz odprowadzanie ścieków lub wód</i> . na: Działanie obejmuje (a)przeprowadzenie przeglądu pozwoleń wodnoprawnych na pobór wód powierzchniowych lub wód podziemnych oraz odprowadzanie ścieków lub wód a także (b) terenowy monitoring i weryfikacja wypełniania pozwoleń wodnoprawnych.	Oprócz poboru wody i zrzutu ścieków bez wymaganych pozwoleń, dużym problemem jest realizowanie poboru i zrzutu wbrew posiadanym pozwoleniom. Szczególnie palący problem dotyczy oczyszczalni komunalnych (zrzut ścieków), elektrowni wodnych (nadmierny pobór wody), czy zakładów produkcyjno-przemysłowych (pobór wód oraz zrzut ścieków). Szczegółowe uzasadnienie znajduje się w pliku Uwagi WWF do PPSS.pdf przesłanym przez Fundację WWF Polska na adres mailowy ppss@konsultacjesusza.pl
8	pkt 8. Przeprowadzenie weryfikacji zasad gospodarowania wodą w zbiornikach retencyjnych.	W kolumnie Opis, w pierwszym zdaniu usunąć zapis:"(w tym zbiornikach suchych)" i zamienić na zapis ("z wyłączeniem zbiorników suchych).	Zmiana sposobu użytkowania zbiorników suchych na wielofunkcyjne będzie się wiązała z brakiem spełnienia wymogów decyzji środowiskowych na budowę zbiorników suchych. Zmiana funkcji zbiornika suchego na mokry musi każdorazowo podlegać nowej procedurze o.o.s. Należy przy tym pamiętać, że w przypadku przekształcenia zbiornika suchego na mokry niemożliwe jest zachowanie jego pierwotnej funkcji przeciwpowodziowej. Gdyby była taka możliwość, w praktyce oznaczałoby to, że istniejące suche zbiorniki zostały znacząco przewymiarowane w stosunku do prawdziwych potrzeb przeciwpowodziowych. Dodatkowo, zmiany w tym zakresie musiałyby się wiązać z ponownym przeprowadzeniem strategicznej oceny oddziaływania na środowisko obejmującej planowane przekształcenia.

9	pkt 11 Przesunięcie terminu realizacji prac utrzymaniowych na ciekach, z uwagi na wystąpienie suszy hydrologicznej, ujętych w planach utrzymania wód.	<p>W kolumnie Nazwa zadania zamienić istniejący zapis na: Zmiana sposobu wykonywania prac utrzymaniowych oraz przesunięcie terminu realizacji prac utrzymaniowych na ciekach, z uwagi na wystąpienie suszy hydrologicznej, ujętych w planach utrzymania wód</p> <p>W kolumnie Opis zadania dodać zapis: Działanie polega na faktycznym wprowadzeniu do użytku (odpowiednie narzędzia prawne) i restrykcyjnego przestrzegania zapisów katalogu dobrych praktyk prac utrzymaniowych i regulacyjnych (MŚ 2018) popartego sprawozdaniami z monitoringu stosowania zapisów katalogu wymaganych przez jednostki kontrolne względem poszczególnych RZGW. oraz zapis: Uznaje się za priorytetowy i nadrzędny względem innych Art. 231. pkt 1 oraz 4 Właściciel śródlądowych wód powierzchniowych: 1) zapewnia osiągnięcie celów środowiskowych (...) 4) współuczestniczy w odbudowywaniu ekosystemów zdegradowanych przez niewłaściwą eksploatację zasobów wodnych.</p>	Prace utrzymaniowe realizowane na ok 10-15 tysiącach km cieków rocznie przyczyniają się w sposób widoczny do przyspieszenia odpływu wody ze zlewni, są ważnym czynnikiem wpływającym na powstanie zjawiska suszy oraz zwiększają negatywne skutki suszy. Zgodnie ze wstępnymi wynikami prac nad Krajowym programem renaturyzacji wód powierzchniowych, tzw. bierne utrzymanie cieków lub zmiana sposobu wykonywania prac utrzymaniowych są pierwszymi, najłatwiejszymi i najtańszymi działaniami mogącymi wpłynąć pozytywnie na stan/potencjał ekologiczny cieków i zapewnić zwiększoną retencję. Szczegółowe uzasadnienie znajduje się w pliku Uwagi WWF do PPSS.pdf przesłanym przez Fundację WWF Polska na adres mailowy pps@konsultacjesusza.pl
10	pkt 12. Opracowanie projektu zintegrowanego systemu monitoringu suszy wraz z określeniem założeń administracyjnych i prawnych dla jego funkcjonowania.	W kolumnie Opis zadania zmienić zdanie: <i>Ponadto obejmuje zapewnienie danych do celów efektywnego ograniczenia ryzyka suszy wraz z prognozą deficytów opadu i zmian ilości zasobów wód płynących i podziemnych.</i> na: Ponadto obejmuje zapewnienie danych do celów efektywnego ograniczenia ryzyka suszy wraz z prognozą deficytów opadu i zmian ilości zasobów wód płynących i podziemnych oraz wpływu wykonywanych prac utrzymaniowych, regulacyjnych oraz melioracji wodnych na bilans wodny zlewni oraz na przyspieszenie spływu wód.	Brak monitoringu wykonanych prac utrzymaniowych oraz brak oceny faktycznego wpływu prac utrzymaniowych na bilans wodny uniemożliwia właściwe zarządzanie zlewniowe oparte na danych. Szczegółowe uzasadnienie znajduje się w pliku Uwagi WWF do PPSS.pdf przesłanym przez Fundację WWF Polska na adres mailowy pps@konsultacjesusza.pl
11	pkt 13. Opracowanie zasad finansowania działań przeciwdziałających skutkom suszy w programach operacyjnych.	<p>W kolumnie Opis zadania dopisać: oraz wprowadzenie do pakietu dopłat rolno-środowiskowych dopłat retencyjnych do gruntów rolnych.</p> <p>W kolumnie Organ odpowiedzialny za wdrożenie oraz Organ odpowiedzialny za opracowanie/przygotowanie aktu prawnego/podstaw do realizacji dopisać: MRiRW.</p>	Więcej informacji o propozycji pakietu retencyjnego zawiera publikacja: Stelenga J., Brzezińska L, Jobda M. (red.) 2016. „Rekomendacje zmian w programie rolnośrodowiskowym. Monografia. Wyd. IUNG-PIB, Puławy”. Zał. 2 zawiera fragment tej publikacji opisujący szczegółowo założenia pakietu retencyjnego. Szczegółowe uzasadnienie znajduje się w pliku Uwagi WWF do PPSS.pdf przesłanym przez Fundację WWF Polska na adres mailowy pps@konsultacjesusza.pl

12	pkt 17. Realizacja działań inwestycyjnych w zakresie kształtowania zasobów wodnych przez zwiększanie sztucznej retencji.	Usunąć cały pkt 17	Oparcie działań technicznych zwiększających sztuczną retencję na gotowych już planach inwestycyjnych, których założeniem nie miało być zwiększenie retencji, grozi poniesieniem nieuzasadnionych kosztów z budżetu kraju na działania negatywnie oddziałujące na przyrodę i faktycznie negatywnie wpływających na retencję lub takich, których efekt zwiększenia retencji mógłby być zrealizowany w inny sposób, np. poprzez wsparcie naturalnej retencji. Szczegółowe uzasadnienie znajduje się w pliku Uwagi WWF do PPSS.pdf przesłanym przez Fundację WWF Polska na adres mailowy pps@konsultacjesusza.pl.
13	pkt 18. Zwiększenie retencji naturalnej i sztucznej na gruntach leśnych	<p>W kolumnie Opis działania usunąć podpunkty:</p> <ul style="list-style-type: none"> - utrzymanie cieków oraz związanej z nimi infrastruktury w dobrym stanie - utrzymanie potoków górskich i związanej z nimi infrastruktury w dobrym stanie, oraz jest kontynuowane w projektach: - Kompleksowy Projekt adaptacji lasów i leśnictwa do zmian klimatu – mała retencja oraz przeciwdziałanie erozji wodnej na terenach górskich, -Kompleksowy projekt adaptacji lasów i leśnictwa do zmian klimatu - mała retencja oraz przeciwdziałanie erozji wodnej na terenach nizinnych. -> Błąd gramatyczny, niezrozumiały zapis <p>W kolumnie Opis działania zmienić zapis: - <i>spowolnienie lub zatrzymywanie odpływu wód na gruntach leśnych w obrębie małych zlewni, tj. stosowania technicznych rozwiązań w zakresie realizacji budowy i przebudowy urządzeń wodnych, takich jak urządzenia pięttrzące, zastawki, progi, jazy, groble</i> na zapis: spowolnienie lub zatrzymywanie odpływu wód na gruntach leśnych w obrębie małych zlewni.</p>	Konieczność utrzymania cieków i infrastruktury może w prosty sposób prowadzić do degradacji środowiska naturalnego oraz przyczynić się do uniemożliwienia osiągnięcia dobrego stanu/potencjału ekologicznego cieków.
14	Dodać nowy punkt	<p>Dodać punkt w tabeli 2. Rodzaj zadania: Formalne Nazwa działania: Analiza możliwości zwiększenia naturalnej retencji Opis działania: Działanie obejmuje opracowanie dokumentów analitycznych określających potrzeby i możliwości kształtowania</p>	Wnioskowanie analizy prac zwiększających sztuczną retencję (pkt 16 załącznik 2 PPSS) bez uwzględnienia analiz dotyczących naturalnej retencji, stoi i w jawnej sprzeczności z zapisami pkt 17 załącznik 2 PPSS (" <i>Działanie powinno dotyczyć wyłącznie obszarów, na których nie jest możliwe zastosowanie działań korzystniejszych z punktu widzenia ochrony środowiska.</i> "), w

		<p>zasobów wodnych dla poszczególnych zlewni wód w obszarach dorzeczy w celu przeciwdziałaniu skutkom suszy poprzez zmniejszenie odpływu wód powierzchniowych, tj. zastosowanie naturalnej retencji, możliwości renaturyzacji rzek oraz dolin rzecznych, zwiększenia naturalnej retencji krajobrazowej z wykorzystaniem terenów zalewowych, mokradłowych i innych. Zasięg: krajowe Organ odpowiedzialny za opracowanie: MGMiŻŚ Organ odpowiedzialny za wdrożenie: PGW WP Spodziewany rezultat działania: Opracowanie dokumentów analitycznych dotyczących możliwości zwiększenia naturalnej retencji przyczyni się do wskazania obszarów, na których należy realizować i wspierać naturalną retencję poprzez renaturyzację cieków, zmianę sposobu prowadzenia prac utrzymaniowych, przywróceniu łączności doliny zalewowej z rzekami inne działania, jednocześnie przyczyni się do osiągnięcia celów środowiskowych i co najmniej dobrego stanu ekologicznego. priorytet realizacji: wysoki</p>	<p>którym retencję sztuczną deklaratywnie prowadzić ma się dopiero po niezalezieniu alternatywy w postaci zwiększenia naturalnej retencji. Proponowane działanie jest niezbędnym, aby móc zrealizować zapisy pkt 20 załącznik 2 PPSS.</p>
--	--	---	---

PRZEPISY USTAWY PRAWO WODNE SKUTKUJĄCE POGŁĘBIENIEM PROBLEMU SUSZY I POWODZI

**Wyciąg z opracowania „Propozycje zmian do ustawy z dn. 20 lipca 2017 r.
Prawo wodne dotyczące przyrodniczych i ekonomicznych aspektów
gospodarowania wodami płynącymi. Stan prawny: 23.11.2019 r.”**

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	2
Przepisy Ustawy prawo wodne utrudniające osiągnięcie dobrego stanu wód płynących oraz skutkujące pogłębieniem problemu suszy i powodzi	5
Anachroniczne cele utrzymania wód	5
Katalog prac utrzymaniowych zawierający działania wysoce szkodliwe dla ekosystemów wód płynących przy jednoczesnym braku działań poprawiających stan ekologiczny wód i zwiększających potencjał naturalnej retencji wód	5
Obowiązki właściciela wód sformułowane w art. 231 ustawy uniemożliwiające osiągnięcie celów środowiskowych dla wód	7
Brak systemu raportowania o wykonanych pracach utrzymaniowych i innych pracach mających wpływ na wody	9

W dniu 1 stycznia 2018 r. weszła w życie¹ ustawa z dn. 20.07.2017 r. Prawo wodne (Dz.U. z 2017 r. poz. 1566), która zastąpiła poprzednią ustawę z dn. 18.07.2001 r. Prawo wodne. Nowa ustawa Prawo wodne wprowadza kilka istotnych pozytywnych zmian, które pomogą lepiej zarządzać wodami, ułatwią osiągnięcie celów środowiskowych, lub poprawią warunki siedliskowe organizmów wodnych i od wód zależnych. Najistotniejszą zmianą nowej ustawy Prawo wodne jest przekształcenie struktury zarządzania wodami. Prawa właścicielskie do wód wykonywane przez samorządy województwa zostają przekazane nowej instytucji – PWG Wody Polskie, która jednocześnie wchłania dotychczasowe struktury KZGW i RZGW oraz przejmuje ich zadania. Dzięki temu zostało wprowadzone zlewniowe zarządzanie wodami, od wielu lat postulowane zarówno przez specjalistów z zakresu szeroko rozumianej gospodarki wodnej - hydrologów, hydrotechników, meliorantów, ekonomistów jak i przyrodników.

W zakresie szczegółowych przepisów nowy akt prawny został w przeważającej mierze zbudowany na swoim poprzedniku, w wyniku czego powiele wiele znanych z poprzedniej ustawy rozwiązań niekorzystnych dla stanu ekosystemów wodnych oraz prowadzących do nieracjonalności wydatkowania środków publicznych.

Niniejsze opracowanie jest wyciągiem z kompleksowej ekspertyzy pt. „Propozycje zmian do ustawy z dn. 20 lipca 2017 r. Prawo wodne dotyczące przyrodniczych i ekonomicznych aspektów gospodarowania wodami płynącymi. Stan prawny: 23.11.2019 r.”, autorstwa P. Nawrockiego i M. Cebuli. Wskazuje te przepisy nowego Prawa wodnego, które jednocześnie utrudniają osiągnięcie celów środowiskowych dla wód płynących, wymaganych Ramową Dyrektywą Wodną, oraz prowadzą do podejmowania nieracjonalnych działań finansowanych ze środków publicznych, skutkujących pogłębieniem problemu suszy i powodzi.

Problemem ogólnym ustawy Prawo wodne jest anachroniczne postrzeganie celów utrzymania wód i katalogu prac utrzymaniowych – obowiązkiem właściciela wód jest prowadzenie wyłącznie takich prac utrzymaniowych, które skutkują przyspieszonym odpływem wód z cieków, w tym ze zlewni małych rzek i potoków w krajobrazie rolniczym i leśnym. Pozostaje to w sprzeczności z nowoczesnym rozumianym zarządzaniem ryzykiem powodziowym, ponieważ nie zatrzymane w zlewni i w małych ciekach wody często powiększają ryzyko powodziowe poniżej, na ciekach głównych, nad którymi koncentruje się cenna infrastruktura. Niewłaściwie zdefiniowane prace utrzymaniowe zwiększają również ryzyko wystąpienia suszy i potęgują jej negatywne skutki gdyż ograniczają naturalną retencję koryt i dolin rzecznych.

Prace utrzymaniowe przyspieszające odpływ wód z cieków prowadzone są na szeroką skalę. Szacunkowe oceny wskazują, że w latach 2010 – 2015 utrzymanie wód polegające na pogłębieniu koryt rzek i potoków objęło ok. 15 000 – 20 000 km biejących cieków, głównie w obrębie naturalnych jednolitych części wód powierzchniowych.

Z danych opartych na monitoringu przetargów zebranych przez WWF wynika, że tylko w 2016 i 2017 prace trwale przyspieszające odpływ wód, a zatem zwiększające ryzyko suszy, wykonano łącznie na ok. 17 660 km biejących cieków. Było to tak zwane odmulanie koryt cieków, formalnie zapisane w Prawie wodnym jako „udrażnianie śródlądowych wód powierzchniowych przez usuwanie zatorów utrudniających swobodny przepływ wód oraz usuwanie namulów i rumoszu”. W większości przypadków odmulanie było połączone z wykaszaniem roślinności z brzegów i/lub usuwaniem roślin z dna cieków. Na licznych niewielkich rzekach i potokach przeprowadzono również prace sezonowo przyspieszające odpływ wód: wykaszanie roślinności z brzegów i/lub usuwanie roślin z dna cieków. W przykładowych latach 2016 i 2017 wszelkie prace przyspieszające odpływ wód przeprowadzono w naszym kraju łącznie na aż ok. 29 600 km biejących cieków. Ilustracje 1 przedstawia rozmieszczenie rodzajów prac utrzymaniowych prace przyspieszające odpływ wód w latach 2016 i w 2017. Na ok. 3 250 km biejących cieków wykonano odmulanie dwukrotnie, tzn. w obu latach.

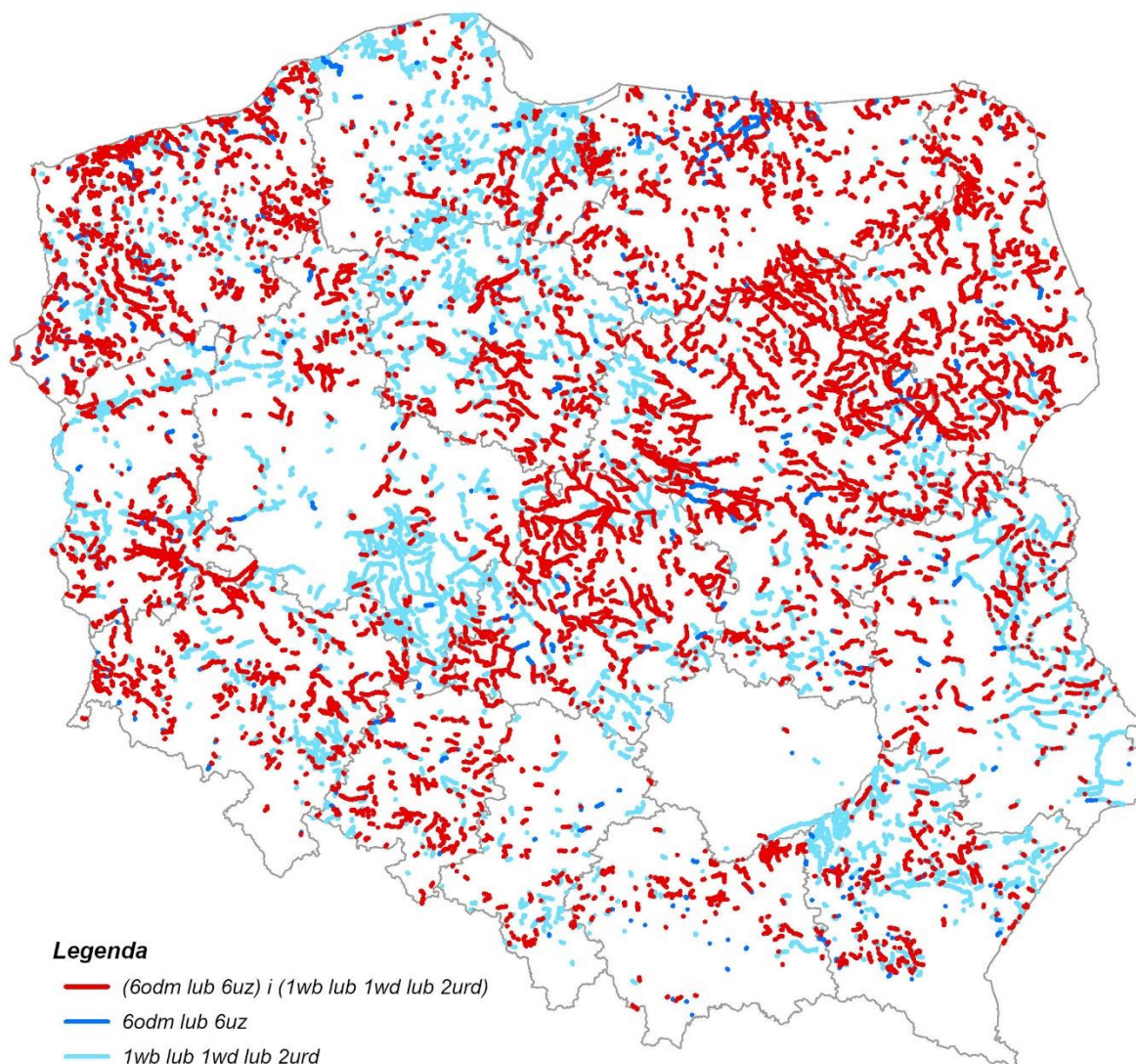
¹ Nieliczne przepisy ustawy wchodzą w życie w innych terminach.

Pomimo tak dużej skali prowadzenia prac utrzymaniowych zwiększających ryzyko wystąpienia suszy i potęgujących jej negatywne skutki, ustawa Prawo wodne nie nakazuje obowiązku dokumentowania takich prac. W związku z tym niemożliwa jest bieżąca ocena czy te prace, finansowane ze środków publicznych, były dobrze zaplanowane oraz jakim stopniu mogły się przyczynić się do powstania i pogłębienia problemu suszy rolniczej. W konsekwencji tego stanu rzeczy również dokumenty strategiczne, takie jak Plany Zarządzania Ryzykiem Powodziowym oraz obecnie opracowywany Plan przeciwdziałania skutkom suszy, pozbawione są precyzyjnej informacji o jednej z najważniejszych grup działań realizowanych przez właścicieli wód (obecnie głównie PGW Wody Polskie) o potencjalnie bardzo poważnych skutkach dla zwiększenia ryzyka powodzi i suszy.

Niniejsze opracowanie zawiera propozycje zmian przepisów ustawy Prawo wodne w celu rozwiązania wzmiankowanych wyżej problemów. Rosnąca częstotliwość susz i wielkość powodowanych przez nie strat wskazuje na pilną potrzebę nowelizacji tej ustawy.

Prace utrzymaniowe 2016–2017

Udrażnianie hydrauliczne koryt cieków poprzez modyfikację dna i usuwanie lub wykaszanie roślinności zielnej

Ilustracja 1. Prace utrzymaniowe w latach 2016 -2017 trwale i czasowo przyspieszające odpływ wód z małych zlewni w krajobrazie rolniczym, negatywnie wpływające na stan ekosystemów wodnych oraz mogące skutkować pogłębieniem problemu suszy rolniczej. Niektóre odcinki cieków przedstawione na mapie mogły być poddane pracom utrzymaniowym dwukrotnie (w obu latach). Mapa powstała w oparciu o monitorowanie ogłoszeń o przetargach na wykonanie prac utrzymaniowych na rzekach i potokach.

Legenda i dane ilościowe: linia czerwona - odcinki cieków na których jednocześnie wykonano „odmulanie” (usuwanie osadów dennych) i wykaszono lub usunięto roślinność zielną (wykaszanie brzegu, dna lub usuwanie roślinności z na innymi metodami) – łącznie 16 048 km bieżących cieków; linia granatowa – odcinki cieków na których wykonano „odmulanie” lecz nie wykaszano roślinności – łącznie 1 610 km; linia błękitna - odcinki cieków na których wykaszono lub usunięto roślinność zielną, lecz nie odmulono koryta cieków – 11 937 km. Wszystkie rodzaje prac przyspieszających odpływ wód – 29 595 km.

ANACHRONICZNE CELE UTRZYMANIA WÓD

Art. 227.

2. *Utrzymywanie wód, o których mowa w ust. 1, ma na celu zapewnienie:*

- 1) *ochrony przed powodzią lub usuwania skutków powodzi,*
- 2) *spływu lodu oraz przeciwdziałania powstawaniu niekorzystnych zjawisk lodowych,*

(...)

Uzasadnienie: Cele utrzymania wód powinny ulec przewartościowaniu. Utrzymanie w pierwszej kolejności powinno mieć na celu osiągnięcie celów środowiskowych, czemu służyć miałyby działania związane z utrzymywaniem biernym, a także niektóre z działań utrzymywania czynnego. Dzięki temu utrzymywanie wód mogłoby efektywnie pomagać w osiągnięciu celów środowiskowych. Ponadto tradycyjne cele utrzymania wód, określone w ust. 2 pkt 1 i 2, powinny być określone bardziej syntetycznie i elastycznie, co pozwoli je dostosować do realnych potrzeb, oraz powinny być wzbogacone o nowe cele zgodne z wymogami Ramowej Dyrektywy Wodnej oraz Dyrektywy Powodziowej, jak spowalnianie spływu wód, zwiększanie retencji korytowej cieków i retencji dolinowej - cele bardzo ważne zarówno dla skutecznego zarządzania ryzykiem powodziowym jak i zapobiegania suszom i ograniczaniu ich skutków.

Zasadne jest nadanie następującego brzmienia art. 227 ust. 2 pkt 1 i 2:

2. *Utrzymywanie wód, o których mowa w ust. 1a, ma na celu zapewnienie:*

- 1) *osiągnięcia celów środowiskowych, o których mowa w art. 56, art. 57, art. 59 oraz w art. 61,*
- 2) *właściwego zarządzania ryzykiem powodziowym w zlewniach, w zależności od potrzeb poprzez zapewnienie odpowiedniej przepustowości koryt cieków, umożliwienie spływu lodu, przeciwdziałanie powstawaniu niekorzystnych zjawisk lodowych, lub poprzez spowalnianie spływu wód, zwiększanie retencji korytowej cieków i retencji dolinowej;*

(...)

KATALOG PRAC UTRZYMANIOWYCH ZAWIERAJĄCY DZIAŁANIA WYSOCE SZKODLIWE DLA
EKOSYSTEMÓW WÓD PŁYNĄCYCH PRZY JEDNOCZESNYM BRAKU DZIAŁAŃ POPRAWIAJĄCYCH
STAN EKOLOGICZNY WÓD I ZWIĘKSZAJĄCYCH POTENCJAŁ NATURALNEJ RETENCJI WÓD

Art. 227.

3. *Utrzymywanie wód, o których mowa w ust. 1, jest realizowane przez: (...)*

- 2) *usuwanie roślin pływających i korzeniących się w dnie śródlądowych wód powierzchniowych;*
- 3) *usuwanie drzew i krzewów porastających dno oraz brzegi śródlądowych wód powierzchniowych;*
- 4) *usuwanie ze śródlądowych wód powierzchniowych przeszkód naturalnych oraz wynikających z działalności człowieka;*

- 5) zasypywanie wyrw w brzegach i dnie śródlądowych wód powierzchniowych oraz ich zabudowę biologiczną;
- 6) udrażnianie śródlądowych wód powierzchniowych przez usuwanie zatorów utrudniających swobodny przepływ wód oraz usuwanie namulów i rumoszu;

Uzasadnienie: W pkt 6 znalazły się prace polegające na „usuwaniu namulów i rumoszu”. Tzw. prace odmulające (lub odżwirowujące) koryta rzek i potoków stanowią podstawową przyczynę degradacji ekosystemów polskich wód płynących. Na wiele lat, a nawet dziesięcioleci kanalizują dotknięte nimi cieki, likwidując fizycznie siedliska ryb i innych organizmów wodnych, i bardzo poważnie zubażając ekosystem rzeczny. Także usuwanie rumoszu drzewnego znacznie zubaża ekosystemy rzeczne. Jednocześnie w wielu przypadkach wykonywanie tych prac nie jest konieczne, co dotychczas prowadziło nie tylko do strat środowiskowych, ale również do marnotrawstwa środków publicznych.

Podobnie zasypywanie wyrw w dnie wskazane w pkt 5 należy ocenić jako działanie skrajnie szkodliwe. W polskich warunkach sprowadza się ono do likwidacji spychem lub koparką wszelkich nierówności dna, przegłębień itp. Tymczasem niejednolita struktura dna, i wszelkiego typu zagłębienia w dnie, są niezbędne dla funkcjonowania ekosystemów rzecznych, w tym głównie ryb. Bez zróżnicowanej głębokości dna nie jest możliwe funkcjonowanie zdrowej populacji ryb – tj. zawierającej wszystkie jej roczniki, bowiem większe ryby jako warunek sine qua non obecności w danej rzece/jej odcinku potrzebują dostępu do schronień w głębszych fragmentach cieku.

Katalog prac utrzymaniowych zawiera jedynie działania mające na celu ochronę przed powodzią i poprawę warunków korzystania z wód. Nie zawiera natomiast żadnych działań, które służyłyby poprawie stanu wód i osiągnięciu celów środowiskowych, co byłoby wielce pożądane.

Utrzymywanie wód powinno być realizowane nie tylko przez usuwanie roślinności, ale także, tam gdzie to zasadne, poprzez kształtowanie tej roślinności i jej składu gatunkowego. Jest to działanie wprost dążące do osiągnięcia celów środowiskowych Ramowej Dyrektywy Wodnej (poprawa stanu/potencjału wód) oraz może być działaniem podejmowanym w ramach ochrony czynnej siedlisk, gatunków oraz ochrony krajobrazu rzek i ich dolin.

Utrzymywanie wód powinno obejmować nie tylko usuwanie przeszkód, ale także usuwanie odpadów, które zalegają w korytach cieków. Ma to szczególne znaczenie w kontekście masowego zjawiska nielegalnych składowisk odpadów nad brzegami cieków, które zawierają substancje niebezpieczne dla środowiska wodnego. Zarządzający tym terenem powinien mieć obowiązek likwidacji nielegalnych składowisk odpadów zlokalizowanych na nieruchomościach, którymi zarządza.

Utrzymywanie wód powinno być realizowane nie tylko przez ograniczanie erozji bocznej, ale także przez jej stymulowanie w celu meandryzacji koryt w graniach tzw. korytarzy swobodnej migracji cieku. Zwiększanie krętości cieku na terenach nieurbanizowanych zwiększa retencję korytową, co w trakcie powodzi zmniejsza falę powodziową na niżej położonych terenach zamieszkałych, a w trakcie suszy zwiększa poziom wody w cieku, a tym samym poziom wód gruntowych – ograniczając negatywne skutki suszy.

Utrzymywanie wód powinno być realizowane także poprzez działania polegające na uzupełnianiu w niektórych korytach cieków rumoszu skalnego lub drzewnego. Ułatwi to realizację prac związanych z odtwarzaniem siedlisk dla organizmów wodnych, w tym tarlisk ryb, co pomoże osiągnąć cele środowiskowe dla jednolitych części wód powierzchniowych. Działania takie ograniczą również drenujący wpływ koryt cieków, a zatem przyczynią się do zapobiegania suszy i łagodzenia jej skutków. Wiele cieków, zwłaszcza poniżej zbiorników zaporowych cierpi na duży deficyt rumoszu (który zostaje zatrzymany w zbiorniku), co potęguje erozje brzegów lub dna, a tym samym niekorzystnie oddziałuje na budowę wodne i mosty (ich filary).

Zasadne byłoby także uzupełnienie katalogu prac utrzymaniowych o likwidację pozostałości uszkodzonych lub zniszczonych urządzeń wodnych, które nie pełnią już swoich funkcji, aby zapobiec obowiązkowi utrzymywania i remontowania uszkodzonych budowli regulacyjnych, które obecnie stały się zbędne, a są utrzymywane ze

środków publicznych tylko dlatego, że „są na stanie”. Likwidacja pozostałości uszkodzonych lub zniszczonych urządzeń wodnych jest działaniem wprost dążącym do osiągnięcia celów środowiskowych (poprawa stanu/potencjału wód), w tym zwłaszcza do poprawy migracji ryb i innych gatunków wodnych.

Zasadne jest więc nadanie następującego brzmienia art. 227 ust. 3 pkt 2-6 ustawy:

2) usuwanie roślin pływających i korzeniących się w dnie śródlądowych wód powierzchniowych, lub inicjowanie rozwoju roślinności wodnej lub roślinności w strefie brzegowej tych wód;

3) usuwanie drzew i krzewów porastających dno oraz brzegi śródlądowych wód powierzchniowych, lub nasadzanie drzew i krzewów w tych strefach;

4) usuwanie ze śródlądowych wód powierzchniowych przeszkód naturalnych oraz wynikających z działalności człowieka, a także usuwanie odpadów z wód i ich brzegów;

5) zasypywanie wyrw w brzegach śródlądowych wód powierzchniowych oraz ich zabudowę biologiczną, a także inicjowanie erozji bocznej w celu uruchomienia procesu meandryzacji koryta ciek;

6) udrażnianie śródlądowych wód powierzchniowych przez usuwanie zatorów utrudniających swobodny przepływ wód oraz wprowadzanie rumoszu skalnego lub drzewnego do wód;

Ponadto zasadne jest dodanie pkt 9 o brzmieniu:

9) likwidację pozostałości uszkodzonych lub zniszczonych urządzeń wodnych, które przestały pełnić swoje funkcje.

OBOWIĄZKI WŁAŚCICIELA WÓD SFORMUŁOWANE W ART. 231 USTAWY UNIEMOŻLIWIAJĄCE OSIĄGNIĘCIE CELÓW ŚRODOWISKOWYCH DLA WÓD

Art. 231.

Właściciel śródlądowych wód powierzchniowych: (...)

2) utrzymuje w należyтым stanie technicznym koryta cieków naturalnych oraz kanały, będące w jego władaniu;

3) zapewnia swobodny spływ wód powodziowych oraz lodów;

4) współuczestniczy w odbudowywaniu ekosystemów zdegradowanych przez niewłaściwą eksploatację zasobów wodnych;

Uzasadnienie:

Odnosnie pkt 2.

Pojęcie „należytego stanu technicznego koryta ciek” jest terminem przestarzałym i pomija fakt, że w przypadku rzek i potoków mamy do czynienia ze złożonymi ekosystemami, których stan nie może być mierzony wyłącznie normą techniczną, co też odzwierciedlają wprowadzone przez RDW pojęcia dobrego stanu/ potencjału wód powierzchniowych. Najlepszym stanem koryta ciek jest stan hydromorfologii naturalnej, w zachowanej równowadze hydrodynamicznej. Ingerencja ludzka ten stan zaburza, z tej przyczyny powinna ona mieć miejsce tylko tam, gdzie jest niezbędna, np. z uwagi na istniejącą zabudowę w dolinie rzeki. Termin „należyty stan techniczny” powinien być zastąpiony konkretnym odniesieniem do celów, dla których utrzymuje się koryta cieków.

Odnosnie pkt 3.

Punkt powinien być uchylony. Obowiązek zapewnienia swobodnego spływu wód pochodzi z czasów, kiedy rzeki powszechnie używano do spławu drewna. Przepis w takim kształcie, obecnie w dużym stopniu anachroniczny, jest przyczyną realizacji na masową skalę działań pogarszających stan hydromorfologii cieków i stan ekosystemów wielu rzek i strumieni – działań w postaci tzw. odmulania nawet tych odcinków cieków, gdzie nie ma cennej infrastruktury, a występują jedynie ekstensywnie użytkowane łąki oraz pastwiska i lasy. Tymczasem woda powinna wylać na terasę zalewową rzek na terenach gdzie nie ma zabudowań po to, aby zmniejszyć (spłaszczyć) falę powodziową na odcinkach rzek na terenach zurbanizowanych. Odmulania rzek silnie negatywnie oddziałują na ekosystemy wodne i od wód zależne niszcząc fizycznie osobniki gatunków chronionych i siedliska przyrodnicze (np. nizinne i podgórskie rzeki włosienicznikowe, zalewane muliste brzegi rzek). W praktyce odmulanie polega bowiem na usuwaniu, najczęściej sprzętem mechanicznym, warstwy osadów dennych o grubości do 50 cm, często połączone z profilowaniem skarp. Oznacza to likwidację bentosu, a więc głównej puli organizmów wodnych o najbardziej różnorodnym składzie gatunkowym. Ten oczywisty dla przyrodników fakt pozostaje ciągle poza świadomością hydrotechników i społeczeństwa, oceniających kondycję ekologiczną cieków po rybstanie, sztucznie kształtowanym przez zarybienia. Należy jednak podkreślić, że bezkręgowce bentosowe są bardzo ważnym elementem łańcucha troficznego wód. Zatem niszczenie bentosu odmulaniem ma bezpośrednie konsekwencje dla żyjących się nim gatunków ryb.

W skrajnych przypadkach, w ramach odmulania realizowane jest przywracanie korytu rzeki częściowo spontanicznie zrenaturyzowanej parametrów regulacyjnych sprzed kilkudziesięciu lat. Dla zapewnienia dostępu maszynom do koryta odmulanej rzeki, wycinane są zakrzewienia i zadrzewienia nadrzeczne. Służby wodne powołują się na ten przepis z ustawy Prawo wodne, argumentując tym obowiązkiem odmulania nawet na odcinkach pozbawionych zabudowy mieszkaniowej i gospodarczej. Dlatego też tego typu działania, jako silnie szkodliwe dla przyrody oraz krajobrazu i *de facto* zwiększające ryzyko wystąpienia poważnych strat powodziowych, nie powinny być wskazane jako działania będące obowiązkiem właściciela wód. Ten przepis ustawy Prawo wodne prowadzi wprost do nieracjonalnego wydatkowania środków publicznych, gdyż sankcjonuje działania pozbawione przekonującego uzasadnienia merytorycznego, w tym przykładowo działania takie jak pogłębianie cieków czy usuwanie z koryt cieków grubego rumoszu drzewnego realizowane bez oceny ich efektywności ekonomicznej. Przepis ten zwalniając właściciela śródlądowych wód powierzchniowych z obowiązku uzasadnienia konieczności realizacji działań i wykazania ich efektywności kosztowej stwarza warunki dla korupcji. Skalę zjawiska nieracjonalnego wydatkowania środków publicznych na działania służące „zapewnieniu swobodnego spływu wód powodziowych oraz lodów” należy określić jako masową.

Warto tu nadmienić, że „zapewnianie swobodnego spływu wód” jest często sprzeczne z filozofią nowocześnie rozumianego zarządzania ryzykiem powodziowym, ponieważ nie zatrzymane w zlewni i w małych ciekach wody często powiększają ryzyko powodziowe poniżej. Pozostaje również w sprzeczności z zapobieganiem suszom i ograniczaniem ich skutków, gdyż ogranicza naturalną retencję koryt i dolin rzecznych.

Odnosnie pkt 4.

Określenie „współuczestnictwo” (w poprzedniej ustawie „współdział”) powinno być wykreślone, bowiem powodowało dotychczas, że przepis pozostawał martwy. To na właścicielu wody powinien ciążyć obowiązek, aby odbudować zniszczony ekosystem, w ramach osiągnięcia celów środowiskowych. Jeśli degradację spowodowały prace utrzymaniowe to nie ma innego podmiotu odpowiedzialnego za szkodę niż właściciel wody - nie ma wtedy współuczestnika. Z kolei jeśli degradację spowodowały osoby trzecie w ramach zgodnego z prawem korzystania z uprawnień pozwolenia wodnoprawnego, to także *de lege lata* nie są one obowiązane do odbudowy ekosystemu. W konsekwencji nie ma drugiego "współuczestnika" odbudowy co powoduje, że przepis pozostaje martwy.

Dodatkowo art. 240 ust. 3 pkt 17, choć dotyczy tego samego problemu, nie zawiera już pojęcia współuczestnictwa, lecz wprost stwierdza, że zadaniem Wód Polskich jest „planowanie i realizacja przedsięwzięć

związanych z odbudową ekosystemów zdegradowanych przez eksploatację zasobów wodnych, realizacja tych przedsięwzięć oraz współdziałanie w tym zakresie z właściwymi organami i podmiotami”. W tym kierunku powinien zmierzać pkt 4 w art. 231. Jednocześnie nie tylko niewłaściwa eksploatacja zasobów jest przyczyną degradacji ekosystemów wodnych, lecz także niewłaściwa regulacja lub utrzymywanie cieków w przeszłości.

W art. 231 zasadne jest uchylenie pkt 3 oraz zmiana brzmienia pkt 2 i 4:

2) utrzymuje koryta cieków naturalnych oraz kanały, będące w jego władaniu z uwzględnieniem celów o których mowa w art. 227 ust. 2;

4) odbudowuje ekosystemy zdegradowane przez niewłaściwą eksploatację zasobów wodnych, niewłaściwą regulację lub utrzymywanie cieków w przeszłości;

BRAK SYSTEMU RAPORTOWANIA O WYKONANYCH PRACACH UTRZYMANIOWYCH I INNYCH PRACACH MAJĄCYCH WPŁYW NA WODY

Art. 328.

1. Minister właściwy do spraw gospodarki wodnej monitoruje realizację działań zawartych w:

- 1) planach gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy;
- 2) planach zarządzania ryzykiem powodziowym;
- 3) programie ochrony wód morskich.

2. Wody Polskie oraz wojewodowie, marszałkowie województw, wójtowie, burmistrzowie lub prezydenci miast i dyrektorzy urzędów morskich, w zakresie swojej właściwości, sporządzają roczne sprawozdania z realizacji działań zawartych w dokumentach, o których mowa w ust. 1, za rok poprzedni i przekazują te sprawozdania ministrowi właściwemu do spraw gospodarki wodnej w terminie do dnia 28 lutego roku następnego.

Uzasadnienie: Art. 328 ustawy wskazuje, o jakich działaniach Wody Polskie oraz inne organy państwowe i samorządowe mają obowiązek informować Ministra właściwego do spraw gospodarki wodnej. Są to działania zawarte w planach gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy, planach zarządzania ryzykiem powodziowym i programie ochrony wód morskich. Podmioty te w ramach rocznych sprawozdań mają informować Ministra o swoich działaniach, w tym przede wszystkim o wykonanych inwestycjach, które są zawarte w w/w dokumentach planistycznych. Sprawozdania są zatem źródłem bogatej wiedzy o szeroko rozumianych inwestycjach w wodach, dzięki którym w założeniu możliwa będzie ocena ich wpływu na poprawę stan wód. Niestety zakres informacji, które w oparciu o zacytowany przepis będą przekazywane do Ministerstwa, dotyczy tylko wymienionych dokumentów planistycznych i nie obejmuje szeregu działań, które wywierają bardzo silny wpływ środowiskowy, a prowadzone będą w oparciu o inne podstawy.

Szczególną kategorią działań, o których Minister nie będzie miał kompleksowej wiedzy, są prace utrzymaniowe. Ich skala i zasadniczo wysoce negatywny wpływ na stan wód powierzchniowych, zwłaszcza rzek i potoków, uzasadniają potrzebę szczegółowego raportowania o ich realizacji do Ministerstwa, co wydatnie pomogłoby w koordynacji realizacji celów środowiskowych dla wód, wynikających z wdrażania Ramowej Dyrektywy Wodnej (RDW). Przepisy nowego Prawa wodnego nie przewidują jednak takiego obowiązku (w szczególności nie przewidują obowiązku raportowania działań z planów utrzymania wód), co może prowadzić do licznych nadużyć i prowadzenia prac utrzymaniowych, które nie będą spełniały warunku umożliwienia osiągnięcia celów środowiskowych dla wód z art. 227 ust. 2 nowego Prawa wodnego.

Ponadto celowe byłoby raportowanie także o wykonanych inwestycjach dotyczących umocnień brzegów morskich – i to nie tylko inwestycji zawartych w planach zarządzania ryzykiem powodziowym, ale wszystkich tego

typu inwestycji – przez organy, które je wykonują, jako działań potencjalnie wpływających na osiągnięcie dobrego stanu środowiska wód morskich (przybrzeżnych i przejściowych), a tym samym zagrażające realizacji celów środowiskowych dla wód morskich.

Celem sporządzania sprawozdań z realizacji działań zawartych w planach gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy, planach zarządzania ryzykiem powodziowym i programie ochrony wód morskich ma być przede wszystkim zbiorcza informacja o działaniach, które poprawiają stan wód i prowadzą do osiągnięcia celów środowiskowych (takie zawężenie zakresu zbieranych informacji wynika z art. 328 ust. 1 ustawy). W systemie tym brak jest jednak mechanizmu do zbierania informacji o działaniach, które pogarszają stan ekosystemów wodnych, a więc oddalają lub uniemożliwiają osiągnięcie celów środowiskowych. Brak kompleksowych informacji o takich inwestycjach nie pozwoli na prawidłową ocenę możliwości terminowego osiągnięcia celów środowiskowych.

Ze względu na skalę, na jaką są prowadzone prace utrzymaniowe na ciekach skutkujące przyspieszeniem odpływu wód ze zlewni małych rzek i potoków w krajobrazie rolniczym i rolniczo-leśnym, mogą one istotnie zwiększać ryzyko wystąpienia powodzi i suszy. Nie zatrzymane w zlewni i w małych ciekach wody opadowe często powiększają ryzyko powodziowe poniżej, na ciekach głównych, nad którymi koncentruje się cenna infrastruktura. Prace utrzymaniowe przyspieszające odpływ wód z małych zlewni zwiększają ryzyko wystąpienia suszy rolniczej i potęgują jej negatywne skutki gdyż ograniczają naturalną retencję koryt i dolin rzecznych. Negatywnie wpływają również na proces odnawiania się zasobów wód podziemnych.

Wobec braku obowiązku szczegółowego raportowania do Ministra właściwego do spraw gospodarki wodnej o przeprowadzonych na ciekach pracach utrzymaniowych, również dokumenty strategiczne, takie jak Plany Zarządzania Ryzykiem Powodziowym oraz Plan przeciwdziałania skutkom suszy, pozbawione są precyzyjnej informacji o jednej z najważniejszych grup działań realizowanych przez właścicieli wód o potencjalnie bardzo poważnych skutkach dla zwiększenia ryzyka powodzi i suszy.

Zasadne jest nadanie następującego brzmienia art. 328 ust. 1-2 ustawy:

1. Minister właściwy do spraw gospodarki wodnej monitoruje realizację działań zawartych w:

- 1) planach gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy;*
- 2) planach zarządzania ryzykiem powodziowym;*
- 3) programie ochrony wód morskich;*
- 4) planach utrzymania wód.*

1a. Minister właściwy do spraw gospodarki wodnej monitoruje działania polegające na utrzymaniu wód, oraz wykonywaniu umocnień brzegów morskich.

2. Wody Polskie oraz wojewodowie, marszałkowie województw, wójtowie, burmistrzowie lub prezydenci miast i dyrektorzy urzędów morskich, w zakresie swojej właściwości, sporządzają roczne sprawozdania z realizacji działań zawartych w dokumentach, o których mowa w ust. 1, oraz działań, o których mowa w ust. 1a, za rok poprzedni i przekazują te sprawozdania ministrowi właściwemu do spraw gospodarki wodnej w terminie do dnia 28 lutego roku następnego.

Przemysław Nawrocki, Fundacja WWF Polska

Warszawa, 14.02.2020.

4.5. Pakiet retencyjny

Mateusz Grygoruk

Ograniczone zasoby wodne Polski, zarówno obecnie jak i w horyzoncie najbliższych dziesięcioleci, wymagają efektywnej ochrony (KZGW 2010; KLIMADA 2013). Obserwowana i prognozowana rosnąca częstość występowania ekstremalnych zjawisk hydrologicznych i meteorologicznych, tj. rosnące maksymalne dobowe sumy opadów, wydłużające się okresy suszy rolniczej i hydrologicznej oraz powodzie, wymagają podjęcia działań mających na celu efektywne zarządzanie zasobami wodnymi poprzez spowalnianie odpływu ze zlewni. Sektorem gospodarki szczególnie narażonym na niekorzystne skutki zjawisk hydrologicznych i meteorologicznych jest rolnictwo.

Celem pakietu retencyjnego (PR) jest wspieranie użytkowników terenów nadrzecznych i mokradłowych, w działaniach zmierzających do zatrzymania wody na zarządzanym przez nich terenie lub ograniczenia jej odpływu. Wysokość proponowanej dopłaty w ramach PR jest obliczona na podstawie rynkowej wartości wody retencjonowanej w zbiornikach budowanych i utrzymywanych w celu retencjonowania wody do celów rolniczych (w tym w ramach programu „Mała Retencja”). W skali zlewni nie ma bowiem znaczenia sposób retencjonowania wody – akumulacja wody na powierzchni terenu lub w zbiornikach w jednakowy sposób oddziałuje na odpływ wody na tereny położone poniżej obszarów retencji/zbiorników retencyjnych.

Przyjęto ogólne założenie, że wartość wody retencjonowanej w zbiornikach retencyjnych budowanych do celów rolniczych odzwierciedla rynkową cenę retencji. Opracowany algorytm wykorzystuje rzeczywiste ceny oferowane przez wykonawców tych zbiorników za wykonanie i konserwację sztucznych zbiorników retencyjnych. Ponadto przyjęto założenia, że:

- woda jest retencjonowana na gruncie oraz w glebie,
- retencjonowana na gruncie/w glebie woda objęta dopłatą w ramach PR pochodzi z naturalnych źródeł i wynika z naturalnych procesów hydrologicznych (tj. jej obecność nie jest wynikiem bezpośredniej działalności człowieka),
- dopłata w ramach PR jest przyznawana za rzeczywiste retencjonowanie wody, w wyniku podejmowania działań zmierzających do zwiększenia retencji lub niepodejmowania działań zmierzających do przyspieszenia odpływu wody,

- wartość wody retencjonowanej na gruncie i w glebie, np. w okresie zalewów wywołanych wysokimi stanami wody rzek/jezior lub wysokimi stanami wód podziemnych, jest określona w wymiarze zlewni/województw na podstawie realnych kosztów ponoszonych przez samorządy lub inne podmioty na działania związane z retencjonowaniem wody w określonym czasie,
- wielkość dopłaty w ramach PR podlega waloryzacji w okresie 5-letnim, z uwzględnieniem aktualnej wartości wody retencjonowanej w zbiornikach, których celem jest retencjonowanie wody.

Należy ponadto rozważyć kryteria stosowania dopłaty PR, tj. albo bez uwzględnienia aktualnej sytuacji hydrologicznej (czyli wszystkie użytki rolne położone na terenach potencjalnie narażonych na podtopienia), albo po uwzględnieniu sytuacji hydrologicznej (dopłatę otrzymują tylko te użytki, na których stwierdzono rzeczywiste retencjonowanie wody – podtopienia wywołane naturalnymi procesami hydrologicznymi).

Obliczanie jednostkowej wartości retencjonowanej wody

W ramach opracowania algorytmu określania wartości wody retencjonowanej przygotowano formułę pozwalającą na ocenę jednostkowego kosztu retencji wody w sztucznych zbiornikach retencyjnych, odzwierciedlającą rynkową wartość jednostkowej retencji wody:

$$Scost = \frac{\sum(Rc+P+M)}{\sum Rv} \cdot Dr^{-1} \quad (1)$$

gdzie:

Scost oznacza średnią ważoną wartość retencjonowania 1m³ wody w ciągu roku przez dany zbiornik małej retencji, wyrażany w [zł·m³·rok⁻¹];

Rc wyraża sumę wydatków przeznaczonych na wybudowanie danego obiektu, wyrażany w [zł];

P – koszt wykonania projektu technicznego inwestycji oraz kosztu wykupu ziemi [zł];

M – koszt utrzymania danego zbiornika w czasie Dr⁻¹;

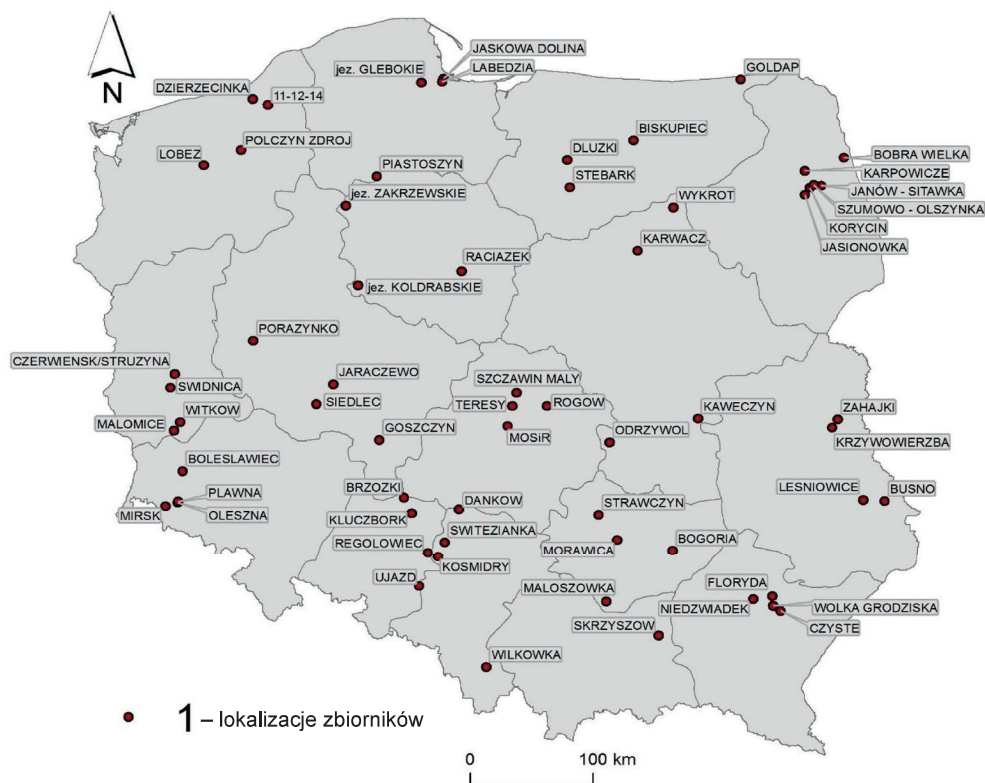
Dr – stopa amortyzacji w ciągu roku, która jest wartością bezwymiarową (przyjęto 4,5%; możliwe do rozważenia 2%);

Rv oznacza całkowitą objętość danego zbiornika, zgodnie ze specyfikacją techniczną [m³]. Opracowany algorytm został przetestowany dla doliny Biebrzy (Grygoruk i in. 2013). W obliczeniach wykorzystano dostępne dane o kosztach budowy i eksploatacji 64 zbiorników małej retencji w Polsce, równomiernie rozmieszczonych w poszczególnych województwach (ryc. 1).

Tabela 1. Jednostkowa wartość retencjonowanej wody w województwach (Pawelska 2015)

Lp.	Województwo	Zbiornik	Rv Objętość [m ³]	Rc Koszt [zł]	Scost Koszt jednostkowy [zł·m ⁻³ ·rok ⁻¹]	Śr. koszt jedn. dla województwa [zł·m ⁻³ ·rok ⁻¹]
1	lubelskie	Buśno	1 750 000	1750000	0,45	0,45
		Krzywiowierzba	750 000	750000	0,45	
		Zahajki	1 200 000	1200000	0,45	
2	warmińsko-mazurskie	Leśniowice	200 000	200000	0,45	1,26
		Dłużki	47 100	1728616	1,67	
		Biskupiec	64 260	3568835	2,52	
		Gołdap	483 000	7025582	0,66	
		Stębark	81 351	339086	0,19	
3	zachodniopomorskie	Dzierżęcinka	151 352	3749735	1,13	1,04
		Połczyn Zdrój	313 100	1164829	0,17	
		11 - 12 - 14	105 300	292000	0,13	
		Łobez	16 500	999171	2,75	
		Kluczbork	1 100 000	21924953	0,91	
4	opolskie	Regolowiec	43 923	1734858	1,80	1,19
		Brzózki	535 000	1883000	0,16	
		Ujazd	120 500	5000000	1,89	
		Struzyna/Czerwieńsk	80 300	10558000	5,98	
5	lubuskie	Świdnica	78 980	1995449	1,15	2,11
		Małomice	240 000	6607000	1,25	
		Witków	854 000	1108000	0,06	
		Floryda	50 800	111221	0,10	
6	podkarpackie	Wólka Grodziska	3 700	75756	0,93	0,54
		Nieczęwiadek	124 500	2153113	0,79	
		Czyste	100 600	759944	0,34	
7	podlaskie	Korycin	481 000	1500000	0,14	3,03
		Karpowice	77 000	5489150	3,24	
		Jasionówka	67 000	581328	0,39	
		Janów-Sitawka	87 000	1300000	0,68	
		Szumowo-Olszynka	80 000	5500000	3,13	
		Bobra Wielka	63 000	14700000	10,61	

8	mazowieckie	Wykrot	770 000	8875000	0,52	0,94
		Odrzywół	65 000	1685000	1,18	
		Kawęczyn	80 000	2000000	1,14	
		Karwacz	200 000	4116000	0,94	
9	wielkopolskie	Goszczyń	148 000	428000	0,13	0,33
		Siedlec	17 400	145000	0,38	
		Porążyńko	8 300	54000	0,30	
		Jaraczewo	798 000	9183690	0,52	
10	śląskie	Wilkówka	26 503	4410241	7,56	2,24
		Świtezianka	50 000	200000	0,18	
		Danków	530 000	10000000	0,86	
		Kośmidry	115 000	900000	0,36	
11	świętokrzyskie	Morawica	110 000	5061000	2,09	1,97
		Bogoria	101 000	6706132	3,02	
		Małoszówka	400 000	8942296	1,02	
		Strawczyn	210 000	8195880	1,77	
12	łódzkie	Szczawin Mały	34 500	379000	0,50	0,54
		Rogów	69 000	234000	0,15	
		Teresy	4 000	114000	1,30	
		MOSiR	51 400	240000	0,21	
13	kujawsko-pomorskie	Jez. Zakrzewskie	2 575	91000	1,61	1,13
		Jez. Koldrąbskie	7 801	80000	0,47	
		Piastoszyn	250 000	40000	0,01	
		Raciążek	6 300	340700	2,46	
14	dolnośląskie	Miirsk	4900000	9100000	0,08	0,15
		Oleszna	3500000	5600000	0,07	
		Plawna	2800000	2380000	0,04	
		Bolestawiec	706 000	6500000	0,42	
15	pomorskie	Jez. Głębokie	4 116	100000	1,10	45,10
		Jaśkowa Dolina	2 416	6800000	127,93	
		Łąbędzia	23 000	3172366	6,27	
16	małopolskie	Skrzyszów	759 000	14684478	0,88	0,88
			Σ	210,02		
			SREDNIA			3,39

Ryc. 1. Wybrane zbiorniki retencyjne wykonane w ramach programu „Małej Retencji” ujęte w analizie wartości retencji wodnej w Polsce (Pawelska 2015)

Na podstawie wykonanych obliczeń wykazano, że cena (również wartość) jednostkowej retencji wody jest zmienna w granicach województw i wynosi od $0,15 \text{ zł} \cdot \text{m}^{-3} \cdot \text{rok}^{-1}$ w woj. dolnośląskim do $45,1 \text{ zł} \cdot \text{m}^{-3} \cdot \text{rok}^{-1}$ w woj. pomorskim (tab. 1). Średnio dla Polski jednostkowa wartość retencji wody obliczona zgodnie z przedstawionymi założeniami wynosi $3,93 \text{ zł} \cdot \text{m}^{-3} \cdot \text{rok}^{-1}$ (po odrzuceniu odstającej wartości dla woj. pomorskiego około $1,20 \text{ zł} \cdot \text{m}^{-3} \cdot \text{rok}^{-1}$ (tab. 1).

Można przyjąć założenie, że wraz z pojawianiem się nowych zbiorników retencyjnych wodę do celów rolniczych, jednostkowa wartość retencji wody będzie spadać.

Przykładowe obliczenia

Należy przyjąć, że podtapianie użytków rolnych jest zjawiskiem sezonowym i krótkotrwałym – inaczej działalność rolnicza byłaby niemożliwa. Obliczając wartość dopłaty retencyjnej do 1 hektara należy – prócz obliczonej wartości retencjonowanej wody – wziąć pod uwagę rzeczywisty (lub zakładany) czas podtopienia użytku rolnego w skali roku, jego powierzchnię oraz głębokość podtopienia. Zakładając, że powierzchnia podtopionego użytku rolnego wynosi **1 ha**, a głębokość podtopienia wynosiła 0,2 m, to objętość wody zmagazynowanej na powierzchni gruntu wynosi 200 m³. Pamiętając, że w okresie podtopień istotna w skali zlewni jest również retencja podziemna podtopionego użytku, należy wartość retencji powierzchniowej zwielokrotnić o tę wartość. W zależności od porowatości gleby można przyjąć, że retencja podziemna na podtopionym obszarze wynosi około 30% retencji na powierzchni terenu. Łączna objętość wody retencjonowanej na danym użytku wynosi więc $1,3 \cdot 200 \text{ m}^3 = \mathbf{260 \text{ m}^3}$.

Na podstawie przeprowadzonych analiz, w często ulegającym potopieniom systemie rzeczno-rolniczym w dolinie rzeki Biebrzy (północno-wschodnia Polska), określono, że średni czas trwania wezbrania powodującego podtopienia (lub wysokich stanów wód podziemnych) trwa około 3 miesiące w roku (Grygoruk i in. 2013). Jest to jednak system mokradłowy, gdzie naturalne warunki hydrologiczne są unikalne w skali kraju. Można założyć, że w skali narażanych na podtopienia użytków rolnych w Polsce średni czas trwania podtopienia nie będzie dłuższy niż 2 miesiące. W przypadku trwającego **2 miesiące** zakładanego podtopienia użytków rolniczych, wartość retencjonowanej wody z uwzględnieniem jednostkowej wartości retencji wody dla Polski obliczonej jako $3,93 \text{ zł} \cdot \text{m}^3 \cdot \text{rok}^{-1}$, wartość dopłaty w ramach PR do tego użytku powinna wynosić:

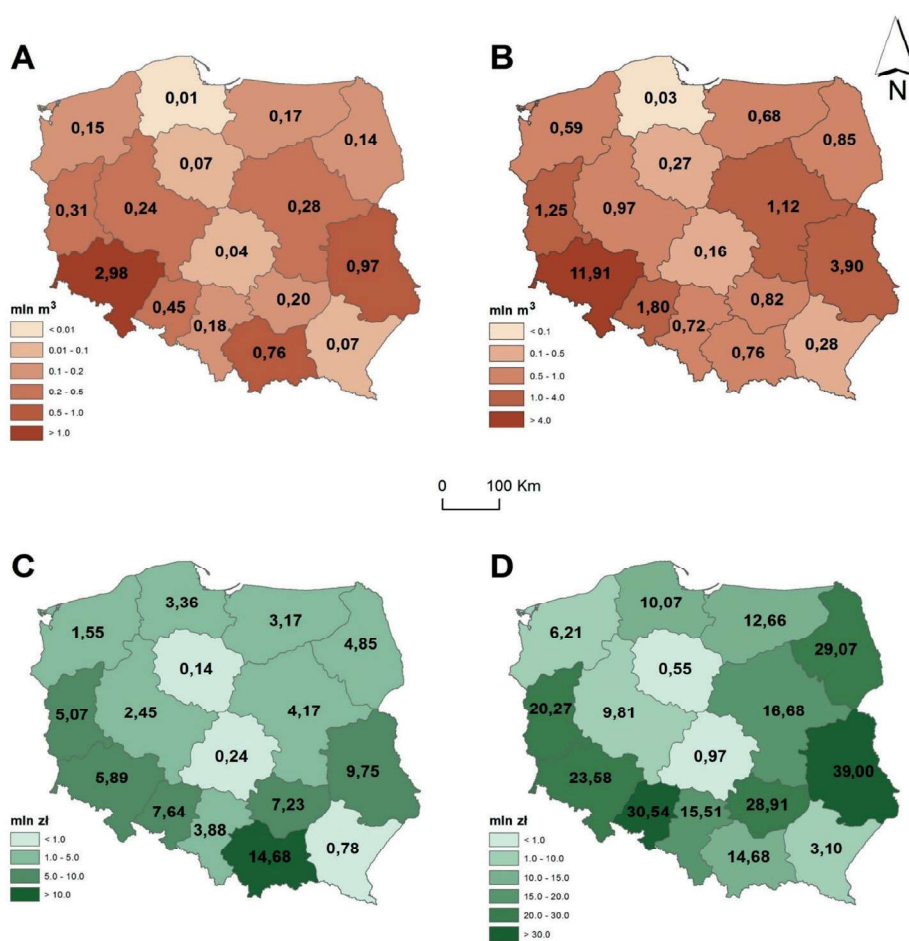
$$\mathbf{PR [zł/ha] = 3,93 \text{ zł} \cdot \text{m}^3 \cdot \text{rok}^{-1} \cdot 260 \text{ m}^3 \cdot 2/12 \text{ (2 miesiące podtopienia)} = 170,30 \text{ zł/ha}}$$

Istnieje możliwość zróżnicowania jednostkowej wartości retencji wody w poszczególnych województwach na podstawie wyników opracowania Pawelskiej (2015) (ryc. 2), jednak wydaje się, że przyjęcie jednej wartości dla całego kraju będzie rozwiązaniem prostszym i bardziej miarodajnym.

Należy również rozważyć, czy poziom dopłaty w ramach PR nie powinien uwzględniać strat, jakie ponosi dany użytkownik podtopionego terenu. W tym jednak przypadku, poziom strat powinien odzwierciedlać rynkową cenę surowca rolniczego (np. siana) na danym obszarze (np. w województwie), pomniejszoną o tzw. nieponiesione koszty przeprowadzenia prac polowych niezbędnych do pozyskania danego plonu. Informację o kosztach produkcji poszczególnych plonów podaje Rychłowski (2010), choć koszty te powinny być na bieżąco aktualizowane do celów wyznaczenia

poziomu dopłaty w ramach PR. Po uwzględnieniu strat w plonach (przy założeniu zalania użytku zielonego użytkowanego na siano) i przyjęciu, że średni plon z hektara na rok wynosi 68 dt (Rychłowski 2010), a średnia cena siana w latach 2013–2015 wynosiła około 25 zł/dt (Dane liczbowe 2016), i jednocześnie zmienne koszty pozyskania siana dla średniego poziomu plonowania kształtują się na poziomie 1141,80 zł/ha (Rychłowski 2010), wartość dopłaty w ramach PR będzie wynosić:

$$PR[\text{zł/ha}] = 3,93 \text{ zł} \cdot \text{m}^{-3} \cdot \text{rok}^{-1} \cdot 260 \text{ m}^3 \cdot 2/12 (2 \text{ miesiące podtopienia}) + (68 \text{ dt} \cdot 25 \text{ zł/dt}) - 1141,80 \text{ zł/ha} = 170,30 \text{ zł/ha} + 558,20 \text{ zł/ha} = 728,50 \text{ zł/ha}$$

Ryc. 2. A – Średnia objętość analizowanych zbiorników małej retencji [mln m³]; B – łączna objętość analizowanych zbiorników [mln m³]; C – Średni koszt budowy analizowanych zbiorników małej retencji [mln zł/zbiornik]; D – łączny koszt budowy analizowanych zbiorników małej retencji [mln zł] (Pawelska 2015)

Zastosowanie dopłaty w ramach PR może jednak być przyjęte jedynie w przypadkach niepobierania przez użytkownika żadnych innych odszkodowań za utracone plony oraz jedynie w przypadku, gdy występujące podtopienie jest tak długotrwałe, że całkowicie uniemożliwia użytkownikowi pozyskanie plonów. W tym jednak przypadku, wartość dopłaty PR będzie ulegać zwiększeniu ze względu na fakt dłuższego niż 2 miesiące występowania podtopienia.

Ważnym do precyzyjnego ustalenia i koniecznym do szerokich konsultacji eksperckich powinien być tryb przyznawania dotacji w ramach PR. Należy w tym kontekście rozważyć dwie istotne kwestie:

Po pierwsze – jak wyznaczać obszary, które potencjalnie mogłyby podlegać dopłacie w ramach PR. Przyjęcie założenia, że wszystkie grunty położone w dolinach w zasięgu powodzi (np. wykorzystując mapy ryzyka powodziowego KZGW) powinny być objęte dopłatą w ramach PR jest błędne – wiele spośród niewielkich cieków nie było uwzględnionych w Planach Zarządzania Ryzykiem Powodziowym (PZRP), a to właśnie te grunty, położone w najwyższych partiach zlewni są najważniejsze w formowaniu retencji w skali zlewni. W związku z tym, istniałaby potrzeba terenowej weryfikacji obszarów, które podlegałyby dopłacie w ramach PR w celu stwierdzenia występowania głębokości i czasu trwania podtopienia). Być może byłoby możliwe opracowanie mechanizmu weryfikacji na poziomie gminy lub powiatu, np. z certyfikacją Wojewódzkich Zarządów Melioracji i Urządzeń Wodnych.

Po drugie, należy rozważyć, czy dopłata powinna być stała i niezależna od sytuacji hydrologicznej, czy przyznawana jedynie w okresach wezbrań, gdy występują podtopienia, a więc faktyczna retencja wody na gruncie. Wydaje się, że zgodnie z założeniami Ramowej Dyrektywy Wodnej należałoby subwencjonować jedynie użytki realnie podtopione, co promowałoby działania użytkowników zmierzające do jak najdłuższego zatrzymania wody na gruncie (lub – analogicznie – brak działań zmierzających do przyspieszenia odpływu).

W przypadku stwierdzenia działań użytkowników gruntów zmierzających do przyspieszenia odpływu (odnowienie melioracji odwadniającej użytków zielonych, np. oczyszczenie rowów bez remontu/budowy nowych zastawek), dopłata w ramach PR nie powinna być przyznawana.

Specyficzne zastosowanie dopłaty PR – pakiet bobrowy

Zaprezentowana dopłata w ramach PR może być stosowana w przypadku stwierdzenia podtapiania gruntów rolniczych i leśnych w wyniku działalności bobrów. Z punktu widzenia ekonomiki retencji wody w skali zlewni, jest to specyficzny przy-

kład retencji wydatnie zwiększający zasoby wodne zlewni. Zastosowanie procedury obliczeniowej przedstawionej wyżej jest w tym przypadku możliwe przy następujących założeniach:

- zwykle działalność bobrów powodująca piętrzenie wody jest stabilna w czasie (Grygoruk i Nowak 2014). Można więc przyjąć, że retencja wody jest całoroczna.
- głębokości stawów bobrowych (rozlewisk powodowanych piętrzeniem wody przez bobry) są z reguły niewielkie – można przyjąć, że nie przekraczają one **0,3 m** (poza korytem piętrzonego cieku, czyli na obszarze wyłączonym z produkcji rolnej czy leśnej w wyniku podtopienia).
- dopłata w ramach PR uwzględnia jedynie aspekt retencyjny, bez uwzględniania strat w plonach/drzewostanie wynikających z czynności życiowych bobrów.

Wykorzystując dane o wartości retencji wody w skali Polski i powyższe założenia, dla stawu bobrowego o powierzchni **600 m²** (30 m na 20 m) wartość dopłaty w ramach PR powinna wynosić w skali roku:

$$\text{PR [zł/ha]} = 3,93 \text{ zł} \cdot \text{m}^3 \cdot \text{rok}^{-1} \cdot 600 \text{ m}^2 \cdot 0,3 \text{ m} = 707,40 \text{ zł/rok}$$

W tym przypadku należałoby – analogicznie jak w sytuacji podtopienia użytków zielonych – ocenić wymiar strat w plonach (drzewostanie). W przypadku bobrów proponuje się jednak pozostawienie zaproponowanej wyżej wielkości dopłaty, gdyż wycena elementów wynikających ze szkód bobrowych w drzewostanie i plonach jest zwykle regulowana w odrębnych przepisach, których wdrażanie leży w gestii Regionalnych Dyrektorów Ochrony Środowiska.

Przedstawiony algorytm można korygować w zależności od głębokości stawu bobrowego. Wymagać to jednak będzie weryfikacji terenowej. Analogicznie, jak w przypadku dopłaty w ramach PR do użytków zielonych, w przypadku stwierdzenia działań właścicieli i użytkowników gruntów zmierzających do zniszczenia piętrzenia wody lub do usunięcia bobrów z ich terenu, dopłata ta nie powinna być przyznawana.